

MILITAARTEADUSED: MÕISTE JA TERMINIKASUTUS RIIKIDE VÕRDLUSES

Andreas Thalhammer

Saatesõna

Võib märgata, et viimasel kümnendil on teadusdistsipliinide maastikul suurenenud uute uurimisvaldkondade ja ühtlasi nendega seotud teadmiste juurdekasv väljaõppes.

Tehnilistes valdkondades, eelkõige infotehnoloogias, ent ka klassikalises riiklikus teadussüsteemis on loodud uusi teadusvaldkondi ning rakendatud neid siis uurimis- ja õpetamisobjektina. Austrias võib sellekohaseks näiteks tuua politseiteaduse ellukutsumise. Siiski ei tähenda see seda, nagu poleks politseialane uurimistöö ja töötehnikad juba enne iseseisva teadusdistsipliinina määratlemist vastanud teaduslikele põhimõtetele. Pigem ei olnud seda riiklikku meedet lihtsalt varem vaja. Haridus- ja väljaõppeasutuste rajamisega, nagu valdkondlikud rakenduskõrgkoolid, ent ka üleeuroopalise ühtlustatud akadeemilise haridussüsteemi – Bologna süsteemi – sisseviimisega, on tekkinud vajadus hakata vastavalt nendele põhimõtetele käsitlema ja õpetama ka selliseid valdkondi nagu politsei ja sõjavägi, kus tehtavat teadustööd varem iseseisvate teadusdistsipliinidena ei mõtestatud. Sellele lisandub veel alates külma sõja lõpust üha suurenev koostöö militaar-, politsei- ja tsiviilametkondade vahel kõikehõlmava lähenemisena julgeolekupoliitikas ja riigikaitse laia käsituse mõttes, mis muudab hädavajalikuks vastavate struktuuride ja väljaõppe võrreldavuse.

Just militaarteadused kuuluvad teadusliku tunnetuse vanimate alade hulka, sest sõjaväe juhtimise ning kasutamise küsimustega on teadlikult tegeleatud juba nii muistsed kreeklased, roomlased (ja seda traditsiooni jätkates bütsantslased) kui ka pärslased ning hiinlased. See ei olnud juhus, et esimene uusaja militaarteaduslik institutsioon, Theresia sõjaväeakadeemia, asutati 1752. aastal just Austrias, sest juba sel ajal peeti hädavajalikuks teaduslike meetodite ja teadmiste ühendamist riigi militaarhuvidega.

Ülemnõunik kol mag Andreas Thalhammer esitab oma uurimuses¹ ülevaate militaarteaduste mõistest ja vastavast terminikasutusest, mis tõendab, et militaarteadused on üle kogu Euroopa end ühes või teises vormis teadusliku distsipliinina juba sisse seadnud ning et Austria haridusmaastik vajab selles mõttes teistele järele jõudmist. Uurimusega annab autor väärtusliku panuse nimetatud teadusvaldkonna teadvustamiseks mittesõjaväelises akadeemilises maailmas².

Kolonel **Andreas Stupka**, MMag, DDr, Austria Bundesheeri humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituudi juhataja

1. Sissejuhatus

1.1. Probleem

Austria teadusnõukogu soovitas ühes 2011. aasta veebruaris avaldatud uuringu, mis käsitles Austria Bundesheeri kolmanda taseme hariduse ja väljaõppe võimalikku tulevikustruktuuri, kujundada seda nii, et see viiks Austria sõjaväelise kolmanda taseme haridus- ja väljaõppesüsteemi tunnustatud kooskõlla euroopaliku haridusruumiga³.

¹ Uurimus *Militärwissenschaften – Begriff, internationale Verwendung und Akzeptanz* ilmus saksa keeles 2012. aasta novembris Austria Bundesheeri riigikaitseakadeemia publikatsioonisarjas *Schriftenreihe der Landesverteidigungsakademie*, nr 7. (Wien: Institut für Human- und Sozialwissenschaften, Landesverteidigungsakademie). Saksa keelest tõlkinud autori ja väljaandja loal Andres Saumets. *Tõlkija märkus*

² Kolonel Andreas Thalhammeri originaalis saksakeelse teksti peamiseks väärtuseks on aidata kaasa sõjateaduse akadeemilise eluõiguse teadvustamisele ning terminoloogilise selgitamisele. Kaitseväe Ühendatud Õppeasutused on sõjaväelist kutse- ja kõrgharidust andva ning Eesti kaitseväe jaoks olulisi teadus- ja arendustegevuse üldpädevusi süsteemselt arendava institutsioonina näinud aastaid vaeva selle nimel, et aidata kaasa uue iseseisva teadusdistsipliini, *sõjateaduse*, sünnile, ning selgitada sõjateaduse olemust ja vajadust ühiskonnas ning akadeemilises maailmas. Selles protsessis osaledes on igati tervitatavad ka teiste riikide kogemused. Austria näide selle kohta, kuidas määratletakse seal sõjandusvaldkonna teadustegevust, ja rahvusvahelise terminikasutuse võrdlev lühianalüüs avardab kindlasti ka eesti sõjateaduslikku mõtlemist ja innustab vastavat diskussiooni. Tuleb siiski arvestada asjaolu, et järgnev käsitlus kajastab valdavalt 2012. aasta uurimisseisu. Viimaste aastate jooksul on nii Austrias kui ka võrdlevasse analüüsi kaasatud riikides toimunud selles valdkonnas mitmeid olulisi muutusi, muuseas nt sõjaväeliste õppeasutuste struktuuris ja õppekavades. Siiski kätkeb see uurimus mitmeid märkimisväärseid mõttekohti ja on loodetavasti metoodiliseks eeskujuks mõnele uuele, ent sel korral juba Eesti kontekstis tehtavale uuringule. *Tõlkija märkus*

³ **Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011. Tertiäre Bildung und Ausbildung im Österreichischen Bundesheer: Analysen und Empfehlungen. Wien, S. 8. [**Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011]

See Euroopa Liidu Bologna kriteeriumitele⁴ vastav, uuesti adapteeritav sõjaväeline haridussüsteem ei ole suunatud üksnes erinevate väljaõppe-moodulite omavahelisele ühendatavusele Austria Bundesheeris, vaid puudutab ka tsiviil- ja militaarhariduse kolmanda taseme akadeemiliste diplomite võrdväärset vastastikust tunnustamist⁵. Bologna mudeli järgi kujundatud akadeemilise ohvitserihariduse eelised ei peitu üksnes kõrgemas kvalifikatsioonis, mida kogu kutsegrupp kõrghariduslikus mõttes omandab ja mille lõpudokumendid on üleeuroopaliselt tunnustatud, vaid ka hariduse ühildatavuses, mis võimaldab Euroopa ohvitseridel koostööd tehes täita ühiseid Euroopa Liidu ülesandeid.

Austria teadus- ja majandusministri keskse nõuandva kogu üks olulisematest soovitustest kujutab endast ka militaarteadusliku uurimistöo pädevuse suurendamist selle institutsioonilise sidumise kaudu vastava akadeemilise keskkonnaga⁶. Teadusnõukogu soovitusel kasutatud terminit *militaarteadused (Militärwissenschaften)*⁷ eespool nimetatud uuringus lähemalt ei selgitata, vaid avatakse üksnes kaudselt, kui pakutakse välja õppekavasid ja organisatsiooni struktuuri Austria sõjaväelise kõrghariduse võimalikele tulevikumudelitele kolmanda taseme ohvitseri välja- ja täiendusõppeks.

Teadusnõukogu hinnangu järgi ei ole militaarteadusi ülikooliliku teadusdistsipliinina praeguseks Austrias veel olemas, nii et selles valdkonnas peab õppejõudude uus põlvkond oma erialase teadusliku kvalifikatsiooni omandama välismaal⁸. Vaieldamatu on siiski tõsiasi, et üha akadeemilisemaks muutub tsiviiltööturg, mille kolmanda taseme haridusinstitutionid vastavad järjest rohkem Bologna kriteeriumitele. Tsiivilülikoolide ja -kõrgkoolide tudengeid valmistatakse nende kutsealaste nõudmiste täitmiseks erialaselt ette kaheastmelises haridussüsteemis.

⁴ Bologna kriteeriumite all mõeldakse muuhulgas ka üleeuroopaliselt ühtse kahe- tsükklilise kõrghariduse (bakalaureus, magister) vabatahtlikku sisseviimist ning õppe- punktide ülekandesüsteemi (ECTS) rakendamist. Vrd ka: **Neulinger-Holzer, Melanie** 2011. Umsetzung der Bologna-Kriterien in Österreich und der Schweiz. Univ. Dipl.-Arbeit. Wien, S. 14.

⁵ **Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011, S. 8.

⁶ *Ibid.*

⁷ Selleks et säilitada eestikeelses tõlkes austerlaste kasutatud ja käesolevas tekstis erineval moel põhjendatud terminoloogiat, on tekstis üldjuhul kasutatud termini *Militärwissenschaft(en)* eesti vastena terminit *militaarteadus(ed)*. Eesti keeleruumis leviv üldtermin *sõjateadus* on praeguses kontekstis liiga kitsas. Originaaltekstis selgitustega kasutatud terminil *Kriegswissenschaft*, mille eestikeelne tõlkevaste võiks olla *sõjateadus*, oleks saksakeelses militaarkultuuriruumis ideoloogiliselt koormatud tähendus. *Tõlkija märkus*

⁸ **Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011, S. 8.

Tulevase sõjaväelise akadeemilise väljaõppe peamiseks küsimuseks saab seega militaarteaduste tunnustamine iseseisva teadusdistsipliinina, mille erialane kaanon erineb tunduvalt tsiviilülikoolide, rakenduskõrgkoolide või akadeemiate omast. Sealjuures on ilmne, et militaarpädevuse monopol on selles teadussektoris selgelt sõjaväelistel õppeasutusel, mitte tsiviilinstiitutsioonidel, eriti silmas pidades militaarse sisuga peaineid. Uuring annabki panuse militaarteaduste mõiste selgitamisse ja näitab selle kasutamist rahvusvahelises kontekstis.

1.2. Eesmärk

Käesolevas kirjutises vaadeldakse militaarteaduste mõistet ja vastavat terminikasutust autori valitud sõjaväeakadeemiates ja -kõrgkoolides ning tsiviil- ja militaarülikoolides. Peamiselt otsitakse vastust kolmele uurimisküsimusele.

1. Mida tähendab termin *militaarteadused*?
2. Millise terminiga seda mõistet tähistatakse ja milline on selle täpne mõistesisu vaadeldavate sõjaväeliste tsiviil- ja militaarkõrgkoolide õppekavades?
3. Kas sõltumata terminikasutusest õpetatakse vaadeldavates institutsioonides militaarteaduste mõiste juurde kuuluvaid komponente? (Teisisõnu: kas neis haridusasutustes tegeletakse militaarteadustega siinses kirjutises väljapakutud tähenduses?)

1.3. Meetod

Esmalt tuleb selgitada praegusele uurimisseisule tuginedes termini *militaar-teadused* (*Militärwissenschaften, military science(s)*) mõistesisu, sealhulgas selle erinevust sageli sünonüümidenä kasutatavatest terminitest *kaitseteadus* (*Wehrwissenschaft*) ja *sõjateadus* (*Kriegswissenschaft*). Kokkuvõttena järgneb autori sõnastatud definitsioon, mis on ühtlasi järgmistes peatükkides esitatud uuringu aluseks.

Uurimuse teine osa keskendub militaarteaduste mõistet tähistavatele terminitele vaadeldavates sõjaväelistes ja tsiviilharidusasutustes. Sealjuures on fookus eelkõige Euroopa riikide, kuid ka USA militaar- ja tsiviilinstiitutsioonidel, kuna vaatluse alla võetud Euroopa riikide kõrgharidusstruktuur vastab ühest küljest Bologna deklaratsiooni nõuetele, teisalt aga on USA oma sõjalise ülemvõimuga lääneriikide väärtusühendusele siiski sõjalises mõttes eeskujuks.

Täiendavalt uuritakse (nt Taani, Saksamaa, Norra ja mõne teise riigi näidete varal) neid riike, mille sõjaväelistes haridusasutustes nende endi sõnul või siis õppekavade põhjal militaarteaduste terminit ei kasutata. Sõltumata termini *mitte*kasutamisest uuritakse nendes riikides toimuva väljaõppe vastavust siinses uuringus esitatud militaarteaduste definitsioonile.

Viimaks esitatakse tabeli kujul kõigi käsitletud riikide võrdlus ning antakse hinnang, kas *militaarteaduste* termini kasutamine riigiti vastab käesolevas töös esitatud militaarteaduste definitsioonile.

1.4. Uurimisseis

Ajakirjas Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ) 1999. aastal ilmunud artiklis „Militaarteadus kui vastus ohvitseri rollipildile esitatud uutele nõudmistele“⁹ uurisid austerlased Wolfgang Peischel ja Franz Hollerer muuhulgas küsimust iseseisva, relvajõudude akadeemiasse kanda kinnitanud teadusdistsipliini õigustatusest, hädavajalikkusest ja struktuurilisest väljaarendamisest. Selle teaduse kohta kasutasid nad terminit *militaarteadus* (*Militärwissenschaft*). Selle sisu defineerides eraldasid mõlemad autorid nimetatud termini nii *kaitseteadusest* (*Wehrwissenschaft*) ja *sõjateadusest* (*Kriegswissenschaft*), nagu seda kasutati kolmandas Reichis, kui ka sotsialistlikust *militaarteadusest*, nagu seda mõisteti Varssavi lepingus.

Termin *kaitseteadused* ulatub Saksamaal tagasi 20. sajandi kahekümnendate aastate lõppu. Toona vahetas see tähistus välja senise termini *sõjateadused*, mida Saksamaal kasutati 17. sajandi lõpust saati arvukates sõjandusteoreetilistes publikatsioonides¹⁰. Alates 19. sajandi keskpaigast kuni sajandi lõpuni kasutati Austrias ja Saksamaal akadeemilistes uuringutes ka *militaarteaduste* terminit. Nii sisaldus ajavahemikus 1877–1880 ilmunud üheksakõitelise teatmeteose pealkirjas, mille autoriks oli Preisi ohvitser Bernhard von Poten (1828–1909), ka sõna *militaarteadused* („Kõigi militaarteaduste taskusõnastik“)¹¹. Enne Esimest maailmasõda muutus termin *sõjateadused* taas tähtsaks, kuid pärast sõda vahetati see välja *kaitseteaduste*

⁹ Peischel, Wolfgang; Hollerer, Franz 1999. „Militärwissenschaft“ als Antwort auf die neuen Anforderungen an das Rollenbild des Offiziers. – ÖMZ, 4. Heft, 1999, S. 439–450; siin: S. 439. [Peischel, Hollerer 1999]

¹⁰ Vrd Flemming, Johann Friedrich 1726. Der vollkommene Teutsche Soldat welcher die ganze Kriegs-Wissenschaft, insbesondere was bey der Infanterie vorkommt, vorträgt. Leipzig.

¹¹ Vrd Poten, Bernhard von (Hrsg.) 1877. Handwörterbuch der gesamten Militärwissenschaften. Bielefeld.

vastu. Karl Linnebach¹² (1879–1961) võttis 1939. aastal mõiste defineerimise ja süsteemi kirjeldamisega ette katse ületada klassikaliselt rakenduslikku sõjaajalookirjutust ning panna alus kaitseteadusele kui kõikehõlmavale õpetusele, mis peaks olema teoreetiliseks aluseks ja ettevalmistuseks sõduri tegutsemisele sõjas¹³.

On arusaadav, et *kaitseteadustel* on natsidiktatuuri mõistes, mis toetas oluliselt Adolf Hitleri ründestrategieilisi eesmärke, tänapäeval negatiivne konnotatsioon. Winfried Mönch räägib selles tähenduses episoodist, mis peaks äärmisel juhul olema uuenenud sõjaajaloo „negatiivne referentsipunkt“.¹⁴ Ka Peischel ja Hollerer näevad kaitseteaduse mõistel ajaloolises mõttes lasuvat negatiivset taaka, kuid ei arva, et vastavat terminit peaks kategooriliselt eitama üksnes etteheite tõttu, et seda kasutas ülekohtune režiim¹⁵. Tegelikult võib terminit *Wehrwissenschaft* leida tänapäeva Saksamaa föderaalsete kaitseministeeriumi publikatsioonidest¹⁶.

Austria Bundesheeri riigikaitseakadeemia dokumentatsioonikeskuses¹⁷ (*Zentraldokumentation der Landesverteidigungsakademie*) kasutatakse nüüdisajal infoallikate avamisel ja otsingute tegemisel tesauruses deskriptorina ehk infootsikeele leksikaüksusena samuti märksõna *kaitseteadus*. *Militaarteadus* on terminina küll olemas, kuid selle mõisteselgituses on ristviide terminile *kaitseteadus*¹⁸. Põhjus peitub tesauruse ajaloolises arengus, mis ulatub oma põhikontseptsiooniga dokumentatsioonikeskuse tekke-aegadesse ning peegeldab seetõttu ka detailides 20. sajandi varajaste 70ndate terminikasutust.

Erinev terminikasutus on selgitatav ka ideoloogilise vastasseisuga ida ja lääne vahel külma sõja perioodil. Sellal kui Nõukogude Liidus ja Varssavi lepingu riikides leidis termin *militaarteadus* (või ka *sõjateadus*) kasutust

¹² Linnebach, Karl 1939. Die Wehrwissenschaften, ihr Begriff und ihr System. Berlin, S. 9.

¹³ Vrd Mönch, Winfried 2001. Entscheidungsschlacht „Invasion“ 1944? Prognosen und Diagnosen, Stuttgart, S. 37. [Mönch 2001]

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Peischel, Hollerer 1999, S. 442.

¹⁶ Vrd Bundesministerium der Verteidigung 2012. Wehrwissenschaftliche Forschung. Jahresbericht 2011. Innovative Verteidigungsforschung für ein zukunftsorientiertes Fähigkeitsprofil der deutschen Streitkräfte. Bonn 2012. Tegemist on Saksamaa kaitsealastest teadusuuringutest ülevaadet andva temaatilise aastaraamatuga, mis ilmub alates 2006. aastast. *Tõlkija märkus*

¹⁷ Tegemist on Austria armee vajadusi rahuldava erialase informatsiooni kogumise, töötlemise ja vahetamise keskusega. *Tõlkija märkus*

¹⁸ Vrd Landesverteidigungsakademie/Zentraldokumentation <Wien>: LiDok Thesaurus (DADOK V), Wien, 2008, S. 350.

viitavana iseseisvale, tugeva poliitilis-ideoloogise värvinguga teadusdistsipliinile, vältis seda terminit lääneriikide *kaitseühendus* ja eelkõige Saksamaa Liitvabariik ning kasutas selle asemel terminit *kaitseteadus*.

Peischel ja Hollerer näevad nüüdisajal kasutatava *militaarteaduse* ja varasema *sõjateaduse* eristamise peamise põhjusena tõsiasja, et militaarteadust mõtestatakse tänapäeval peamiselt kui sõja ärahoidmise teadust¹⁹.

1.4.1. Nn uus militaarteadus alates 1990. aastast

Esimene nn uue militaarteaduse käsitlus, mis üritab end vabastada nõukoguliku militaardoktriini ideoloogilisest haardest, pärineb Dietmar Schösslerilt, täpsemalt 1992. aastal väljaantud kogumikust, kus ta käsitleb Saksa DV militaarteadust aastatel 1949–1990²⁰. Schössleri eesmärgiks on määratleda uuesti militaarteaduse aine ja paika panna peamised töövaldkonnad. Ta juhindub eesmärgist võtta ühishimmetaja *militaarteadus* all kokku ja liita tervikuks kõik need enamasti kattuvad uurimis- ja õpetamisvaldkonnad, mis tegelevad:

- 1) relvajõudude kui poliitika instrumendi kasutusvalmidusega või tegeliku rakendamisega,
- 2) organiseeritud relvastatud võitlusega kui rahvusvahelise poliitilise ilminguga ning
- 3) sellega seotud, relvajõududele mõju avaldavate ühiskondlike, majanduslike, tehnoloogiliste ja psühholoogiliste mõjutegurite ning raamtingimustega.²¹

Schössler liigitab esimese teemaringi alla sellised õpetusvaldkonnad nagu julgeolekupoliitika, militaarpoliitika ja riigi kaitsepoliitika. Teise punkti juurde arvab ta sellised töövaldkonnad nagu strateegiauuringud, operatsioonide õpetus ja liigitab siia ka endise nõukogude militaarteaduse eeskujul sõjakunsti teooria. Viimaks nimetab ta 3. punkti all selliseid distsipline nagu militaarsotsioloogia, militaarökoonoomia, relvastusuuringud, militaarpsühholoogia ja militaarpedagoogika.²²

Oma mudelis pakub ta lähtuvalt militaarteaduse definitsioonist välja viis valdkonda, mis külgnevad teiste distsipliinidega, nagu ettevõtetmajandus.

¹⁹ Peischel, Hollerer 1999, S. 442.

²⁰ Schössler, Dietmar 1992. Erkenntnisinteresse an Militärwissenschaft – allgemein und speziell (DDR) was bleibt? – Militärwissenschaft in der DDR (1949–1990): Ideengeschichtliche Grundlagen, Erkenntnisstand und kristische Wertung. Dresden, S. 6–13; siin S. 8f.

²¹ *Ibid.*, S. 9.

²² *Ibid.*

Schössler näeb militaarteadust kui „õpetatavat ja intersubjektiivselt kontrollitavat teadmiste süsteemi, mis hõlmab igat laadi relvajõudude poliitilisi, ühiskondlikke ja majandustehnilisi tekke-, arengu- ja mõjutingimusi rahvusvaheliselt tähtsas organiseeritud relvastatud konfliktis.“²³

Sellest johtuvad viis valdkonda liigitab Schössler järgmiselt:

- 1) militaarteadus kui tunnetusteoreetiline ja metodoloogiline probleem;
- 2) õpetus militaarorganisatsiooni ülesehitusest, sotsiaalsest kihistumisest ja arengutendentsidest, kaasa arvatud selle ühiskondlik-poliitiline keskkond;
- 3) õpetus relvajõudude ettevalmistamisest (haridus, väljaõpe) riigikaitse raamides;
- 4) õpetus relvajõudude rakendamisest ähvardava või tegeliku relvastatud võitluse korral (militaarstrateegia ja operatsioonilis-taktikalise sõjakunsti teooria);
- 5) rahvusvahelise relvastatud konflikti kui (igat laadi) relvajõudusid ähvardava või nende tegeliku rakendamise probleemi järjepidev analüüsimine (relvajõud kui võitlusorganisatsioon).²⁴

Schössleri arvamused (1992) näitavad veel selgelt kokkupuudet sellise militaarteaduse definitsiooniga, nagu see oli levinud Nõukogude Liidus ja Varssavi lepingu riikides²⁵. Lihtsustatult hõlmas Nõukogude militaarteadus sarnaselt äsja kirjeldatuga viit erinevat valdkonda:

- 1) sõjakunsti²⁶ teooria;
- 2) militaarstruktuuri (-organisatsiooni) teooria, tähistatud ka terminiga *kaitsestruktuur*;
- 3) väljaõppe- ja kasvatusteooria;
- 4) militaarökoonomia teooria (tagalateenistus, varustus);
- 5) julgeolekupoliitika (teadusliku uurimistegevuse täiendamine umbes alates 1990. aastast).

Schössleri katset määratleda militaarteadust uuesti pärast 1989/1990. aastal toimunud poliitilist pööret ja Saksamaa taasühinemist ning juurutada siis seda

²³ *Ibid.*, S. 10.

²⁴ *Ibid.*, S. 11.

²⁵ Vrd ka *ibid.*, X peatükk (Venemaa), S. 51.

²⁶ Kunsti all mõeldakse Clausewitz'i vaimus *oskamisest* („Können“) tuletatud ja selle juurde kuuluvat teadust. Vrd **Peischel, Wolfgang** 2002. Geistesgeschichtliche Grundlagen operativer Führung im deutschsprachigen Raum. – ÖMZ, 5. Heft, S. 547–560; siin: S. 557.

taasühinenud Saksamaal ei saanud siiski püsiv edu. Tänapäevani ei esine terminit *militaarteadus* Saksamaa sõjaväeliste õppeasutuste õppekavades.

1.4.2. Militaarteaduse struktuurimudel Peischeli ja Hollereri järgi

Erinevalt eespool käsitletust õnnestus kahel Austria kindralstaabi ohvitseril, Wolfgang Peischelil ja Franz Hollereril, sõnastada 1999. aastal selline militaarteaduste definitsioon, mis ühest küljest vastab demokraatlikult korraldatud riikidele ja teisest küljest arvestab ka pärast külma sõja aegse sõjaliste blokkide vastasseisu lõppu tekkinud uusi julgeolekupoliitilisi väljakutseid.²⁷

Autorid rõhutavad militaarteaduse mõistelist erinevust kolmanda Reichi kaitse- või sõjateadusest ning eraldavad selle ka militaarteaduse sotsialistlikust mõtestamisest Varssavi lepingu kontekstis. Mõlemas totalitaarses režiimis asendas autoritaarne poliitiline juhtimine „teaduslikku, üksikute distipliinide uurimist suunavale üldhuvile fokuseerivat instantsi“²⁸. Teaduse poliitilis-ideoloogiline eestkostes on autorite arvates pluralistliku demokraatiaga ühildamatu.

Termini *militaarteadus* teadliku ainsuse vormis kasutamise viitavad mõlemad ohvitserid sellele, et tegemist ei ole mingi hulga abiteaduste liitmisega, vaid integreeritud, ühte terviklikku uurimishuvi järgiva metoodilise lähtekohaga²⁹. Militaarteadus on Peischeli ja Hollereri järgi eesmärgilt „rakendusteadus, mis oma peavaldkonnas, sõjaväelises juhtimises, on pigem täppis- kui humanitaarteadus ning militaarstrateegia ja operatsioonide valdkonnas meetodist lähtuvalt esmajärjekorras aksiomaatiline (ratsionaalne), seejärel empiiriline teadus.“³⁰

Ohvitserid nimetavad iseseisva militaarteaduse puhul uurimist suunava huvina:

- 1) otsuste tegemise aluste väljatöötamist (*policy*-nõustamine) riigi, rahvusvahelise organisatsiooni või sõjalise liidu juhtimiseks õiglase rahukorra loomisel ja säilitamisel (nn positiivne rahumõiste);
- 2) süstemaatilis-analüütilist alusuuringut, arendust ja õpetust seoses sõjalise heidutuskava planeerimisega ja rakendamisega, vältimatute relvakonfliktide

²⁷ Peischel, Hollerer 1999, S. 444.

²⁸ *Ibid.*, S. 442.

²⁹ *Ibid.*, S. 444.

³⁰ *Ibid.*

tegeliku juhtimisega (sõjapidamisvõime olemasolu) ja ennetavate (profülaktiliste) ning ka reaktiivsete, rahu toetavate operatsioonidega.³¹

Peischeli ja Hollereri järgi on *militaarteaduse* keskne valdkond *sõjaväeline juhtimine*. Selle eelisseisundi võrreldes teiste distsipliinidega tuletavad nad relvajõudude vaieldamatust uurimismonopolist nimetatud valdkonnas. Taktika, operatsioonid ja militaarstrateegia on uurimisvaldkonnad, mida tsiviilülikoolides nende ulatuslikus kompleksuses ei uurita ega õpetata, kuid millel on relvastatud konflikti puhul riigi julgeolekule siiski otsustav tähendus.

Peischel ja Hollerer esitavad „militaarteaduse struktuurimudeli“, kus militaarteaduse ümber koondub eespool defineeritud uurimishuvist lähtudes terve hulk distsipliine, moodustades sel moel mitmemõõtmelise süsteemi³². Sealjuures ei ole sellised distsipliinid nagu militaarõigus, militaarpoliitika, militaar tehnika, militaarökonoomia, militaarjalugu, militargeograafia, militaarmeditsiin, militaarpsühholoogia, militaarpedagoogika, militaarsotsioloogia, kaasa arvatud polemoloogia ehk sõjasotsioloogia, militaar teaduse peavaldkonda kujutava sõjaväelise juhtimise suhtes sugugi mingid abiteadused, vaid neil on militaar teaduse uurimishuvi raames kõigil oma uurimiseesmärgid ja uurimismeetodid³³.

Võimalikule kriitikale, et militaar teaduse sees ei vasta esile toodud sõjaväelise juhtimise valdkond seoses rakendusuuringute domineerimisega piisavalt teaduslikkuse kriteeriumitele, vastavad autorid nõudmisega, et selles valdkonnas tuleks kaaluda võimalust suurendada alusuuringute osakaalu.

Sõjaväelise juhtimise uurimisel kasutatavaid meetodeid käsitledes nimetavad Peischel ja Hollerer kvantitatiivset ning induktiivset ja deduktiivset meetodit, kuid ka empiirilise-analüütilist meetodit, mida saab kasutada andmete ja informatsiooni saamiseks.

Uurimise lähtepunktidenä, mis kujutavad endast ka ühenduslüli teooria ja meetodi vahel, nimetavad ohvitserid nii ajaloolis-geneetilist lähtepunkti (sõjaajalooliste näidete uurimine), institutsioonilist lähtepunkti (militaarorganisatsioonide struktuuride ja tüpoloogiate mõistmine), komparatiivset lähtepunkti (erinevate tegutsemisvõimaluste võrdlemine) kui ka mänguteoreetilist lähtepunkti (modelleerimine)³⁴.

³¹ *Ibid.*

³² *Ibid.*, S. 445.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*, S. 448–449.

Sõjaväelise juhtimise üksikute astmete teaduslikkuse määra esitavad autorid hüpoteesina enda koostatud mudelis, mida nad nimetavad HOPE-mudeliks³⁵. Sõjaväelise juhtimise tasanditel (taktika, operatsioonid, militaarstrateegia) on selle mudeli järgi erineval määral teaduslikkust. Teisisõnu tähendab see, et „teaduslikkust“ ei ole kõikidel juhtimistasanditel ühesugusel määral. Selle määr kõigub taktika (vähene osakaal) ja militaarstrateegia (suur osakaal) vahel ning mis hõlmab alusuuringuid, rakendusuuringuid, teoreetilist ja praktilist õpet, sh õppusi.

Peischel ja Hollerer rõhutavad asjaolu, et sõjaväeline juhtimine ei tohi orienteeruda üksnes teaduslikule meetodile, vaid peab arvestama ka praktilist tulenevaga³⁶.

1.4.3. Militaarteaduste alused Andreas Stupka järgi

Oma teises doktoriväitekirjas³⁷ aastast 2010 tegeleb Austria kindralstaabi ohvitser DDr Andreas Stupka militaarteaduste alustega teadusfilosoofilisest vaatenurgast. Põhjalikus definitsioonis üritab autor kokku võtta selle teadusdistsipliini olemust.

Militaarteaduste all tuleb mõista kõigi teaduslike tunnetuste tervikut relvajõudude kasutusest ja „rakendamisest“. Sealjuures uuritakse ühest küljest militaarsetegevuse põhjendatuse dimensiooni, sõja fenomeni ja selle põhjusteid, poliitilise üldsuse strateegilist tegutsemist ellujäämise tagamiseks rahu kindlustamise mõttes ja oma eluruumi kaitseks, nagu ka selleks hädavajaliku kaitsevõime terviklikku valdkonda. Teisest küljest on militaarteaduste ülesandeks sõjaväe kui instrumendi enda jaoks süstemaatilisel viisil praktikale orienteeritud tunnetuste saavutamine, sõjaväe ettevalmistamine sõjategevuseks, sõdurite väljaõpe ja kasvatamine, sõjaväelised juhtimisviisid ja militaarsetegevuse tehnilised parameetrid nii rahuajal kui sõjategevuses.³⁸

³⁵ *Ibid.* HOPE-mudeli abil kirjeldatakse sõjaväelise juhtimise üksikute tasandite teaduslikkust. Peischeli ja Hollereri jaoks oli see graafiliselt kujutatud mudel tööhüpotees ja nad lootsid, et see oleks lähtepunktiks sõjaväelise juhtimise edasisele teaduslikule uurimisele (sellest ka nimetus HOPE 'lootus'). *Tõlkija märkus*

³⁶ *Ibid.*, S. 449.

³⁷ **Stupka, Andreas** 2010. *Militär Kritisch Denken – wissenschaftsphilosophisch-theoretische Studien zu den Grundlagen der Militärwissenschaften*. Univ. Dissertation. Wien, S. 340f.

³⁸ *Ibid.*, S. 375.

Erinevalt Peischelist ja Hollererist kasutab Stupka terminit *militaarteadus* mitmuse vormis ega kahtle selles, et militaarteadused peaksid olema iseseisev teadusdistsipliin. Ta põhjendab seda militaarteaduste eesmärgi abil, milleks ta peab nende teadmiste uurimist ja kokkukogumist, mis on vajalikud riigi kaitseks ja säilitamiseks ning sellega seoses ka oma kodanike rahuloluks.³⁹ Oma väitekirjas teeb Stupka vahet *militaarteadustel* ja *militaarõpetusel*. Viimati nimetatut on Stupka jaoks militaarteadusliku töö tulemus, mis peab võimaldama väljaõppe ja kasvatuse raames õpetada sõdureid ning sõjaväelise süsteemi osi nii, et nad suudaksid üksikjuhtudel võimalikult tõhusalt tegutseda. Sellega määrab ta militaarõpetuse keskseks elemendiks „käsitööliku rakendamise“. Militaarõpetuse sisu lähtub siiski militaarteaduste tunnetuslikust taustast ja tulemustest.⁴⁰

Militaarteaduste kui distsipliini jaotust silmas pidades visandab Stupka kontseptsiooni kuuest suurest teadusväljast, mida ta omakorda jagab teadusvaldkondadeks ja alamvaldkondadeks. Tema militaarteaduste kontseptsioon sisaldab järgmisi osi⁴¹.

1. Militaarteaduste teooria

- 1.1. Militaarteaduste filosoofia
- 1.2. Militaarteaduste metodoloogia
- 1.3. Militaarajalugu

2. Polemoloogia

- 2.1. Teoreetiline polemoloogia
 - 2.1.1. Sõja metafüüsika
 - 2.1.2. Inimese konfliktus
- 2.2. Praktiline polemoloogia
 - 2.2.1. Sõja põhjuste uurimine
 - 2.2.2. Rahu- ja konfliktiuuringud
- 2.3. Sõjaajalugu

3. Strateegia

- 3.1. Strateegia teooria ja doktriiniõpetus
- 3.2. Julgeolekupoliitika ja riiklik-strateegiline välismõju
- 3.3. Riigikaitse ja kaitsestrateegia
- 3.4. Militaarstrateegia
 - 3.4.1. Lahingujuhtimise teooria

³⁹ *Ibid.*, S. 334.

⁴⁰ *Ibid.*, S. 335.

⁴¹ *Ibid.*, S. 376f.

- 3.4.2. Õpetus relvajõudude ülesehitusest
- 3.4.3. Militaarökoonomia
- 3.4.4. Militaarne õigusteadus
- 4. Väeüksuste juhtimise teooria**
 - 4.1. Operatsioonijuhtimise teooria
 - 4.2. Taktikateooria
 - 4.3. Väeüksuste psühholoogia
 - 4.2.1. Militaarpsühholoogia
 - 4.3.2. Psühholoogilise sõjapidamise teooria
- 5. Sõjaväelise väljaõppe ja kasvatuse teooria**
 - 5.1. Militaareetika ja kutse-eeetus
 - 5.2. Militaarpedagoogika
 - 5.3. Militaarsotsioloogia
 - 5.3.1. Organisatsioonikultuur
 - 5.3.1. Sõjavägi ja kultuuridevaheliskus
- 6. Militaartechnilised ja logistilised teadused**
 - 6.1. Relvastus ja relvatehnika
 - 6.1. Militaargeograafia
 - 6.2. Militaarlogistika
 - 6.3. Militaarmeditsiin

Sarnaselt vundamendiga, mis on aluseks kõikidele edasistele osadele, asetab autor oma süsteemi etteotsa militaarteaduste teooria. Selle teadusvälja jagab ta kolmeks valdkonnaks, kuhu lisaks militaarteaduste filosoofiale ja militaarteaduste metodoloogiale kuulub ka avaramas tähenduses militaarjalugu. Esimene neist, militaarteaduste filosoofia, uurib „riikliku eksistentsi metafüüsikat ellujäämiseks vajaliku ühinemise mõttes, nii sõjaväe olemust kui ka dialektikat riigi ja sõjaväe vahel selle vastavates ilmnemisvormides ja epohhides“.⁴²

Oma militaarteaduste metodoloogia definitsioonis järgib Stupka Nõukogude militaarteadlaste Šavrovi ja Galkini seisukohta, kes muuhulgas näevad metodoloogia ülesannet selles, et näidata peamisi teid päevakorral olevate militaarvaldkonnaga seotud küsimuste uurimiseks ning panna paika ja hinnata erinevaid tunnetusmeetodeid⁴³. Stupka käsitab sealjuures dialektilist meetodit niisuguse meetodina, mis viib parima võimaliku sõjaväelise tegutsemisvariandi valikul sihile. See meetod võimaldab „asjaolude

⁴² *Ibid.*, S. 340.

⁴³ *Ibid.*

ja võimaluste permanentse vaagimise kaudu jõuda alati uute, vastavale olukorrale sobilike sünteetiliste lahendusteni“.⁴⁴

Militaarteaduste teooria teadusvälja juurde liigitab Stupka ka militaarajaloo. Ta näeb militaarajalugu omamoodi „läbilõikematerjalina“, mis hõlmab kogu militaarteaduste valdkonda. Stupka järgi oma militaarajaloo aineks „praktikale orienteeritud teadmiste süstemaatiline saamine sõjanduse ajaloolisest arengust, et võrdluste kaudu osata tuletada õpetusi relvajõudude konfiguratsioonist ja rakendamisest tulevikus“.⁴⁵

Stupka läheneb oma dissertatsioonis militaarteaduste teemale avarast, teadusfilosoofilisest vaatenurgast, kui ta toob välja mõistete *polemos* (Πόλεμος ehk sõda), *riik*, *kodanik* ja *teadus* seosed ning viitab positsioonile, mille militaarteadused peavad teadusdistsipliinina oma ülesandepüstituse raamides võtma. Sõjavägi ja poliitiline üldsus on selliselt teineteisega dialektilises suhtes. Selle suhte alusena näeb Stupka *polemos*'t kui igasuguse tegevuse algprintsipi, mistõttu tuleb uurida ka „võitlust, konflikti ja sõda kui militaarteaduste lähtepunkti ning keskset osa“.⁴⁶

Polemoloogia⁴⁷ tegeleb seetõttu ennekõike *sõja* fenomeniga kõigis selle väljendustes. Teadlane eristab sealjuures teoreetilist ja praktilist polemoloogiat. Esimese ülesandeks on sõjale aluseks olevate printsipiide ja seaduspärasuste süstemaatiline uurimine⁴⁸, praktiline polemoloogia seevastu tegeleb sõja põhjuste täpsustamisega ja tegutsemisvõimaluste kaardistamisega erinevates sõjaolukordades. Sealjuures on oluline roll ka konfliktiennetamise mudelite arendamisel.

Militaarteaduste kolmanda suure osana nimetab Stupka strateegiat, milles sõjavägi tuleb esile eelkõige kui poliitilis-strateegilise tegutsemise otsustav instrument. Et tagada riigi ja selle kodanike kaitse, peab sõjavägi olema suuteline välja töötama strateegiaid, mis neid nõudlusi täidavad.⁴⁹ Strateegia

⁴⁴ *Ibid.*, S. 341.

⁴⁵ *Ibid.*, S. 342.

⁴⁶ *Ibid.*, S. 398.

⁴⁷ Sõjasotsioloogia mõiste alusepanija on Hollandi etnoloog ja sotsioloog **Sebaldus Rudolf Steinmetz** raamatuga „Die Soziologie des Krieges“ (1929). Termin *polemoloogia* võttis 1945. aastal kasutusele prantsuse sotsioloog **Gaston Bouthoul** (1896–1980). Bouthouli peamiseks huviks oli sõda kui sotsiaalne fenomen. Selleks et oma uurimisvaldkonda ühemõtteliselt senistest militaaruuringutest eristada, nimetas ta selle kreekaakeelset sõna *polemos* ('sõda, tüli') kasutades polemologiaks. Bouthoul oli ka Institut Français de Polémologie asutaja ja president. *Tõlkija märkus*

⁴⁸ *Ibid.*, S. 345.

⁴⁹ *Ibid.*, S. 346.

teooria ja doktriiniõpetus kujutavad nimetatud teadusväljas seetõttu niisugust teoreetilist aspekti, mis toob esile „strateegilise tegutsemise ja strateegia arengu põhimõttelise dimensiooni“⁵⁰.

Julgeolekupoliitika ja riiklik-strateegilise välismõju alla ühendab autor üsna tugevalt politoloogiaga kattuva valdkonna, mille eesmärgiks on „süsteemiline relevantsete seisukohtade hankimine rahvusvaheliste ja riikidevaheliste probleemide kohta ning sellest tulenevad esmased lahendused“⁵¹. Riigikaitse ja kaitsestrateegia valdkond seevastu peab uurima riigi võimalusi ulatuslikuks julgeolekualaseks valmiduseks ja selle riigi strateegilist juhtimist.

Viimaks sisaldab strateegia teadusvälja neljas valdkond militaarstrateegiat, mis omakorda jaguneb lahingujuhtimise teooriaks, õpetuseks relvajõudude ülesehitusest, militaarökonomiaks ja militaarõigusteaduseks.

Stupka nimetab neljandat teadusvälja väeüksuste juhtimise teooriaks, mis on militaarteadusliku teadus- ja arendustegevuse tuumana seotud „puhtmilitaarse tegutsemise ja üksuste juhtimisega“⁵².

Siin ilmneb ka teatud kokkulangevus Peischeli ja Hollereri esitatud militaarteaduse struktuurimudeliga⁵³. Nimetatud autorite mudelis on sõjaväelisel juhtimisel militaarteaduse raames samuti keskne ülesanne.

Stupka jagab siiski oma väeüksuste juhtimise teooria kaheks: operatsiooni-juhtimise teooria ja taktika teooria. Esimene neist ühendab kaht aspekti, mis ühest küljest on suunatud operatsioonijuhtimise positsioonile ja ülesannete valdkonnale, teisalt aga tuginevad need „süsteemsele teadmistehankele protsesside kulgemisest“⁵⁴, võttes arvesse poliitilis-militaarseid etteandeid, mis tulevad militaarstrateegilise juhtimistasandi vallast. Stupka järgib siin Thomas Willi seisukohta, kes näeb operatsioonijuhtimist kontseptuaalse tegevusena, mis erineb strateegiast kui kontseptuaalsest planeerimisprotsessist ja taktikast kui situatiivsest toimingust⁵⁵.

Taktikat näeb Stupka juhtimisõpetusena, mis teaduslikule tunnetusele tuginedes annab teada, kuidas peab olemasolevate vahenditega parimal moel võitlema⁵⁶. Taktikalise juhtimise keskse elemendina mõistab Stupka

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*, S. 349.

⁵³ Vrd eespool punkt 1.4.2.

⁵⁴ **Stupka** 2010, S. 353.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*, S. 356.

ühendrelvaliikide taktika valdamist. Sellega on silmas peetud relvaliikide sünergilist koostoimimist parima võimaliku edu saavutamiseks.

Viiendas teadusväljas tegeleb autor sõjaväelise väljaõppe ja kasvatus teooriaga. Keskseks objektiks on siin „relevantsete ütluste süsteemne hankimine kodaniku sõduriks kujundamise sisust, vormist ja meetoditest, tema [sõduri] ja militaarse süsteemi positsioonist ühiskonnas, traditsioonidest ja kultuurilistest tavadest, samuti kõigist süsteemisestest probleemipüstitustest, mis on liigitatavad mõiste *organisatsioonikultuur* alla⁵⁷. Valdkondadena kuuluvad selle juurde militaareetika ja kutse-eetos, militaarpedagoogika ja -sotsioloogia.

Kuues teadusväli, militaartehnilised ja logistilised teadused, on tugevalt interdistsiplinaarne ning tegeleb „materiaalsete objektide uurimise ja arendamisega, mis on sõjaväelise süsteemi funktsioneerimisel otsustava tähtsusega“⁵⁸. Erandi moodustab militaarmeditsiin, millele Stupka määrab muuhulgas ülesandeks ka haavatute tervenemise uurimise, kes on saanud sõjategevuses selliseid vigastusi, mida rahuajal ette ei tule. Selliste vigastuste hulka loeb ta laske- ja killuhaavad ning TBK-relvade mõju inimestele.

1.4.4. Mida sisaldab mõiste militaarteadused?

Eespool esitatud tähelepanekutest ja militaarteaduste, samuti nende osavaldkondade definitsioonidest tuleneb selle teadusdistsipliini lai lähtepunkt. Siia kuuluvad kõik militaarselt olulised segmendid ja küsimused, mis ühest küljest tekivad militaarsest uurimistööst, õpetusest ja tegutsemisest, teisalt aga saavad lisa nendelt teadusdistsipliinidelt, millel on tugev seos nende segmentidega. Võitluse, konflikti, konflikti vältimise ja sõja (eriti sõja põhjuste) uurimine on militaarteaduste lähtepunkt ja põhiline osa.⁵⁹ Militaarteaduste üks olulisematest raskuspunktidest on siiski sõjaväeline juhtimine. See on üks nendest distsipliinidest, milles haridusmonopol on militaarvaldkonnal ja mille rakendamisel relvastatud konfliktides, rahvusvahelistes rahutagamisoperatsioonides ja humanitaarmissioonides, aga ka katastroofiabis on relvajõudude ellujäämisele ja edule otsustav mõju. Militaarteaduste eesmärk on seetõttu defineeritav järgmiselt.

Militaarteaduste eesmärk on relvajõudude kasutamist puudutavate teadmiste genereerimine ja avardamine ning lahingutegevuses rakendamine

⁵⁷ *Ibid.*, S. 363f.

⁵⁸ *Ibid.*, S. 374.

⁵⁹ Vrd Stupka 2010, S. 398.

teadusliku uurimistöö kaudu, nende teadmiste edasiandmine õppetöös, ent ka institutsioonilise raamistiku kujundamine (nii militaarsfääris kui väljaspool seda), milles seda kõike korraldatakse ja sellega tegeletakse.

Teaduslik uurimistöö on sealjuures uute teadmiste metoodiline otsimine ja nende süsteemne dokumenteerimine ning avaldamine teaduslike publikatsioonide vormis. Õppetöö on teadusliku uurimistöö põhitõdede ja teadmiste edasiandmine õppijatele. See sisaldab ennekõike uusimate uurimistulemuste esitamist ja erialadest ülevaadete vahendamist. Institutsiooniline raamistik, milles militaartheadust viljeletakse, paneb paika nii väljaõppe- kui ka formaalsed kvalifikatsioonitasemed. Kuna seda raamistikku ei saa vaadelda sõltumatult vastava distsipliini ühiskondlikust positsioneerimisest ja aktsepteeritavusest, on akadeemiliste kraadide andmine ka riigi vastava teadusdistsipliini ühiskondliku tunnustamise indikaator.

Militaartheaduste üldisest eesmärgisõnastusest, mille keskseteks elementideks on *teaduslik uurimistöö, õppetöö* ja selleks vajaliku *institutsioonilise raamistiku* kujundamine, võib nüüd esile tõsta need valdkonnad, mis tähistavad militaartheaduslikku uurimistööd ja militaartheaduste õpetamist. **Militaartheadusliku uurimisega on tegu siis, kui uurimistöö ja õpetusega tegeletakse järgmistes valdkondades⁶⁰:**

- 1) sõjaväelise juhtimise põhimõtted ja alused (taktika, operatsioonianalüüs, militaarstrateegia);
- 2) sõjaväelise juhtimise alused;
- 3) polemoloogia;
- 4) militaareetika;
- 5) juhtimisprintsipiide filosoofilised alused;
- 6) militaarpedagoogika;
- 7) militaarjalugu;
- 8) sõjaajalugu;
- 9) militaarpoliitika;
- 10) julgeoleku- ja kaitsepoliitika;
- 11) militaarne õiguskord;
- 12) militaarpsühholoogia;
- 13) militaarsotsioloogia;
- 14) militaargeograafia;
- 15) militaarmeditsiin;
- 16) militaarökonoomia;
- 17) militaartehnika.

⁶⁰ Võimalike distsipliinide loend ei ole lõplik ning on avatud edasistele täiendustele.

Lisaks kuulub eelnenu juurde institutsioonilise raamistiku (kõrgkoolide, akadeemiate, ülikoolide) olemasolu, kus üksikuid erialasid vahendatakse teadusdistsipliinidena vastavates õppekavades ja õppekorralduseeskirjades ning teaduskraadide põhimäärustes. Õpingute edukal lõpetamisel saadakse riiklikult tunnustatud akadeemiline diplom või sellega võrreldava haridusastme lõpetamise tunnistus.

Militaarteaduste üksikud distsipliinid ei paikne üksteise kõrval isoleeritud osadistsipliinidena, vaid võivad valdkondadesse koondatult leida interdistsiplinaarset rakendust uurimistöös ja õpetamises. Seda peetakse silmas ka militaarteadusliku kõrghariduse õppekava struktureerimisel, kui sisuliselt lähestikku asetsevad osadistsipliinid võetakse kokku valdkondadeks, mille mõistmiseks on tingimata vaja interdistsiplinaarset uurimistööd. Olgu siinkohal näitena toodud distsipliin, mida tähistatakse rahvusvaheliselt terminiga *war studies*. Selle all mõistetakse tänapäeval laia interdistsiplinaarsete uurimismeetodite spektrit, mis sisaldab kõiki sõja, rahu, julgeoleku- ja kaitsepoliitika, militaarajaloo, militaareetika ja militaarsotsioloogia aspekte⁶¹.

2. Militaarteaduste mõiste välisriikide militaar- ja tsiviilharidusasutustes

Selles peatükis kirjeldatakse termini *militaarteadused* (*Militärwissenschaften, military science(s)*) kasutamist autori välja valitud riikide sõjaväeakadeemias ja -kõrgkoolides ning militaar- ja tsiviilülikoolides. Ülevaate aluseks on Austria Riigikaitseakadeemia humanitaar- ja sotsiaalteaduste instituudi järelepärimine (aastatel 2010/2011), kus kõne all olevates riikides tegutsenud Austria sõjaväeatašeedelt küsiti nende mõistete tõlgendamise ja vastava terminikasutuse kohta atašeede vastuvõtjariikides.

Militaardiplomaatilise kontaktivõtu kaudu paluti vastuseid järgmistele küsimustele:

- 1) kas terminit *militaarteadused* (*Militärwissenschaften, military science* või *military art and sciences*) kasutatakse sealsetes akadeemias, kõrgkoolides ja ülikoolides;
- 2) missugused valdkonnad kuuluvad selle mõiste alla?

⁶¹ Vrd **Kings College London**, War studies research mission statement. <<http://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/warstudies/research/mission.aspx>> (23.10.2013).

Haridusasutuste puhul, kes eitasid termini kasutamist, olgu seda siis ideoloogilisel põhjusel või keeleliste vastete puudumisel, uuriti siiski, kas nende õppekavades on olemas militaarteaduslikud distsipliinid. Eesmärk oli teada saada, kas termini mittekasutamisele vaatamata tegeletakse eeltoodud definitsiooni mõttes militaarteadustega ka nendes riikides, kelle õppekavades vastavat terminit ei kasutata.

Sel moel saadud vastuseid on täiendatud infoga, mis tugineb autori põhjalikul uurimistööl ja isiklikel kontaktidel vaadeldud institutsioonides, kus see oli lubatud või võimalik.

2.1. USA

Kui vaadata Ameerika Ühendriikide maineka **West Pointi** militaarakadeemia õppekavasid, siis on selgesti näha, et selles akadeemias tehakse vahet akadeemilisel ja militaarsel väljaõppeprogrammil⁶².

See akadeemia, mis kuulub kolmanda taseme haridussektorisse, on ka tulevaste tööstus- ja majandusjuhtide kasvulava. Kandidaadid võetakse ca 17–18 aasta vanuselt USA kongressi saadiku soovitusel põhjal ning pärast akadeemiliste ja füüsiliste katsete sooritamist akadeemiasse õppima, mis eeldab teise astme õppeasutuse (*high school* või *college*) keskmisest kõrgemal tasemel lõpetamist. Vanuseline ülempiir on vastuvõtul 23 aastat. Igal aastal kandideerib akadeemiasse ca 11 000 inimest (nt 2009. aastal 8938 noormeest ja 2169 neidu), kellest võeti 2009. aastal õppima ca 1300 (1109 mees- ja 190 naissoost õppurit).⁶³ Õppima asuvad kadetid ei tohi olla abielus, rasedad ega kohustatud oma lastele elatistraha maksma⁶⁴. Akadeemia lõpetajad saavad nelja aasta pärast bakalaureusekraadi ja ühtlasi nooremleitnandi auastme.

Akadeemiline õppekava sisaldab 26 üldist väljaõppekursust. Keemia, infotehnoloogia, majanduse, inglise ja ühe muu nüüdisaegse võõrkeele kõrval antakse ennekõike ruumi USA, väljavalitud maailmaregioonide ja läänemaailma ajaloole ning ka militaar- ja sõjaajaloole. Matemaatika, filosoofia, politoloogia, eetika, geograafia, füüsika, psühholoogia, konstitutsiooniõigus,

⁶² Vrd **West Point**. <<http://usma.edu/>> (23.10.2013).

⁶³ Vrd **Class of 2013**. Class profile. <<http://www.usma.edu/classes/SitePages/2013.aspx>> (23.10.2012).

⁶⁴ Vrd **West Point Admissions**. <http://admissions.usma.edu/Prospectus/step_01.cfm> (juuni 2012) (23.10.2012).

militaarõigus ja militaarne juhtimiskäitumine liidavad akadeemilise programmi üheks tervikuks.

Military science on leitav militaarse väljaõppeprogrammi osana ning see koosneb muuhulgas kolmest 40-tunnisest kursusest, milles valmistatakse kadette ette sõjaväelisteks juhtideks. Neid kolme kursust viib läbi *Department of Military Instruction* ning neid tähistatakse lühendiga MS (*military science*): MS 100 *Introduction to War-Fighting*, MS 200 *Tactical Decision Making* ja MS 300 *Platoon Operations*.⁶⁵

Kõrge renomeega West Pointi kõrval on militaarteadusega tegelev teaduskond ka õppeasutuses **The Citadel – The Military College of South Carolina**. See on vastutav nelja-aastase programmi eest, mis sisaldab peamiselt militaarseid väljaõppe-eesmärke (kaardi- ja maastikuõpe, relva- ja laskeväljaõpe, esmaabi, jao ja rühma juhtimine ning käsundmine) ning valmistab kadette ette ohvitseri karjääriks USA relvajõududes. Kursusi tähistatakse *Department Military Science*'i programmis järgmiselt: *Leadership and Personal Development, Foundations in Leadership, Innovative Tactical Leadership, Leadership in Changing Environments, Adaptive Team Leadership, Leadership Under Fire, Developing Adaptive Leaders* ja *Leadership in a Complex World*.⁶⁶

Virginia Military Institute Lexingtonis nimetab kaheksat kursust, mille asukohaks on *Department Military Science & Leadership*. *Military science*'i tähistusega erialad on *Foundations of Officership, Introduction to Leadership, Individual Leadership, Leadership and Teamwork, Leadership and Problem Solving, Leadership and Ethics, Leadership and Management*.

Sellal kui neis eespool nimetatud Ameerika elitaarsetes militaarakadeemiates, kolledžites ja instituutides saavad väljaõppe kõigest ca 10% USA ohvitseridest, pärineb umbes 20% ohvitseride järelkasvust erinevate väljaõppekavadega sõjaväelistest õppeasutustest: *Officer Candidate School* (OCS; maaväe, mereväe ja merejalaväe väeliik) ja *Officer Training School* (OTS; õhuvägi). Need koolid võimaldavad sobivate eeldustega allohvitseridel, pikema teenistusstaažiga sõduritel, kel on vastav akadeemiline tase (bakalaureusekraad), aga ka tsiviilkolledži lõpetajatel, astuda 12–17-nädalase väljaõppe järel tegevteenistusse ja saada ohvitseriks. Õppekavad sisaldavad

⁶⁵ Saksakeelses originaaltekstis kasutatud militaarteaduse valdkondade ja ainekursuste ingliskeelseid nimetusi ei ole eesti keelde tõlgitud, et lugejal säiliks võimalus jälgida alget terminikasutust. *Tõlkija märkus*.

⁶⁶ Vrd **The Citadel**. <<http://www.citadel.edu/main/images/stories/acad-catalog-cadet/cadet0809/cadet-catalog-0809-u20090109.pdf>> (5.12.2010).

kahte väljaõppetsükli, mida tähistatakse terminiga *Basic Officer Leadership Course*. Terminit *military science* ei kasutata nende kursuste õppeteemade kirjeldustes ega väljaõppe eest vastutava osakonna tähistusena.⁶⁷

Enamik (70%) tegevteenistuses olevatest ohvitseridest on siiski saanud väljaõppe kursuselt *Reserve Officer Training Course* (ROTC). See väljaõppevõimalus on olemas rohkem kui 500 USA ülikoolis ja kolledžis tava-pärase ülikooliõpingute integreeritud osana ning neid kursusi haldab enamasti ülikooli vastav osakond (*Department of Military Science*). Kolm väeliiki (maa-, õhu- ja merevägi) pakuvad välja oma ROTC-kursuse⁶⁸. Kursused on valikainetena sobitatud tsiviilõpingutega ja võimaldavad silmapaistvate õpitulemustega tudengitel saada sõjaväestipendiumi, mis mõnikord finantseerib kogu studiumi⁶⁹. Stipendiaadid kohustuvad omakorda astuma kaheksaks aastaks sõjaväeteenistusse ja läbima neist vähemalt neli tegevteenistuses. Ka siin on eelkõige need õppeteemad, mille sisuks on ohvitseri-väljaõpe, allutatud *military science*'i mõistele. Väljaõppekava vastab Virginia Military Institute'i väljaõppestandarditele ning sisaldab juhtimist, probleemide lahendamist, strateegilist mõtlemist ja eetikat käsitlevaid õppeaineid. ROTC-väljaõppekava oli kuni 20. sajandi 60. aastateni suurtes Ameerika ülikoolides meessoost tudengite jaoks kohustuslik. Vietnami sõja vastu suunatud protesti käigus muudeti selles programmis osalemine 1962. aastal vabatahtlikuks.⁷⁰ Vastukaaluks võimaldas 20. sajandi 60. ja 70. aastate naisõiguslaste liikumine esmakordselt ka naiste osalemist ROTC-l⁷¹.

National Defence University (NDU) on USA akrediteeritud ülikool, mille alla on ühendatud viis militaarkolledžit ja -kooli⁷², mille ülesandeks on kõrgemate ohvitseride väljaõpe. Õpe on suunatud peamiselt kõrgematele

⁶⁷ Vrd **Officer Candidate School**. <<http://www.goarmy.com/ocs.html>> (23.10.2012).

⁶⁸ Merejalaväelased saavad väljaõppe mereväe ROTC raames, rannavalvel ei ole nimetatud väljaõppekursust.

⁶⁹ Vrd **Army ROTC**. <<http://www.goarmy.com/rotc/high-school-students/four-year-scholarship.html>> (23.10.2012).

⁷⁰ Vrd **Key Events in ROTC History**. <<http://www.wisegeek.com/what-are-the-key-events-in-rotc-history.htm>> (23.10.2012).

⁷¹ *Ibid.*

⁷² NDU koosseisu kuuluvad järgmised õppeasutused: College of International Security Affairs (CISA), Dwight D. Eisenhower School for National Security and Resource Strategy (The Eisenhower School, varem Industrial College of the Armed Forces; Information Resources Management College (iCollege); Joint Forces Staff College (JFSC); National War College (NWC). 2013.–14. õppeaastal õppis nimetatud õppeasutustes 3223 tudengit. Vt lähemalt National Defence University. <http://www.ndu.edu/Portals/59/Documents/AA_Documents/AY13-14%20Annual%20Report%20-%20FINAL.pdf> (16.08.2016). *Tõlkija märkus.*

ametnikele ja ohvitseridele alates kolonelleitnandi või koloneli auastmest ja vanuses 40 kuni 45 aastat. NDU õppurid lõpetavad oma õpingud magistrikraadidega: *M.Sc. in National Security Strategy* (NWC, The Eisenhower School ja JFSC); *M.A. in Strategic Security Studies* (CISA) ja *M.Sc. in Government Information Leadership* (iCollege).⁷³ National War College nimetab oma õppekavas järgmisi põhiaineid: *Introduction to Strategy, War and Statecraft, Instruments of Statecraft and Diplomacy, The Domestic Context and U.S. National Security Decision-Making, The Global Context, Applications in National Security Strategy* ja *Field Studies in National Security*⁷⁴. Väljaõpe kestab kümme kuud ja see toimub augustist maini ülikooli Fort Lesley J. McNair *campus*'es (Washington, D.C.)⁷⁵. Selliseid termineid nagu *military science* või *military art and scienc(es)* ei mainita sel kujul ka siinsetes õppekavades.

US Army War College (USAWC) Pennsylvanias Carlisle'is ja **Naval War College** Kalifornias Montereys on samuti USA relvajõudude õppeasutused, mis on avatud ennekõike ohvitseridele alates kapteni auastmest. Väljaõppe keskmes on strateegia, rahvuslik julgeolekupoliitika ja vastava väeliigi spetsiifilised õppeained, nagu *Joint Maritime Operations* Montereys või *Theater Strategic Campaigning* USAWCis. Montereys asuv Naval Postgraduated School oma avarate õppevõimalustega on mõeldud teaduslikuks uurimistööks ning välja- ja täiendusõppeks kõigi väeliikide ohvitseridele.⁷⁶ Kuigi nende väeliikide kõrgkoolide õppekavades sisalduvad militaar-teaduste alamdistsipliinid (strateegia, julgeolekupoliitika), ei tähistata neid õppekavades nimetusega *military science*.

United States Army Command and General Staff College (CGSC)⁷⁷ asukohaga Kansases Fort Leavenworthis koondab oma juhtimise alla neli õppeasutust (Command and General Staff School, School of Advanced Military Studies, School of Command Preparation ja School of Advanced Leadership and Tactics). Kaks esimest pakuvad ka magistriprogramme, mis

⁷³ Vrd **National Defence University**.

<<http://www.ndu.edu/Academics/Colleges-Centers>> (16.08.2016). *Tõlkija märkus*

⁷⁴ Vrd **National War College Academics**.

<<http://www.ndu/nwc/academics/CoreCourses.cfm>> (23.10.2012).

⁷⁵ Vrd **National War College Curriculum Development**.

<<http://www.ndu.edu/nwc/facultystaff/CurriculumDevelopment.cfm>> (23.10.2012).

⁷⁶ Vrd **Naval Postgraduate School**. <<http://www.nps.edu/>> (23.10.2012).

⁷⁷ Kuulub koos erinevate USA armee õppeasutuste ja kompetentsikeskustega **The Army University** koosseisu. Vt <<http://army.army.mil/>> (16.08.2016); **CGSC**, vt <<http://usacac.army.mil/organizations/cace/cgsc>> (16.09.2016). *Tõlkija märkus*

oma väljaõppesise poolest katavad peaaegu kogu militaar-teadusliku uurimistöö valdkonna. Nii leiab seal jalaväetaktika (*Army Tactics*) kõrvalt ka sellised ained nagu *Command and Leadership*, *Military History*, *Logistics*, *Philosophy* ja *Military Strategy*. Oma lõpetajatele annab United States Army Command and General Staff College akadeemilise kraadi, mille nimetus on *Master of Military Art and Science* (MMAS).⁷⁸

Kokkuvõtvalt saab Ameerika Ühendriikide kohta tõdeda, et *military science* on sõjaväelise väljaõppe eesmärkides ühisenimetaja. Näiteks hõlmab see ka taktikalist juhtimist ja laiemalt militaarjuhtimise valdkonda, samuti tähistab termin niisuguse väljaõppe eest vastutavat struktuuriüksust. Kasutust leiab termin ennekõike ohvitseride baasväljaõppes. Siiski tegeletakse ka nendes kõrgemat ohvitseriharidust andvates õppeasutustes suurel määral niisuguse uurimis- ja õppetööga, millel on selgelt militaar-teaduslik kallak.

2.2. Taani

Taani relvajõud tunnevad oma õppeasutust **Forsvarsakademiet** (Royal Danish Defence College) kui „relvajõudude ühist militaar-teaduse keskust“. Teaduslik uurimistöö selles kõrgemat ohvitseriharidust andvas õppeasutuses annab panuse relvajõudude rahvuslike ja rahvusvaheliste ülesannete täitmise ning keskendub ennekõike militaarsetele põhivaldkondadele, nagu sõjalised operatsioonid, strateegia, militaarjuhtimine, militaarjalugu ja rahvusvaheline kaitse- ja julgeolekupoliitika.⁷⁹

Austria kaitseatašee Taanis nendib, et Taani militaarakadeemia ei kasuta õppekavades terminit *militaar-teadused*⁸⁰. Siiski näitab pilguheit õppekavadele ja erialadele, et lisaks õppetööle eelmainitud põhivaldkondades tegeletakse ka poliitilise nõustamise, teadusadministratiivse tegevusega ja eelkõige teadusliku uurimistööga. See näitab selget kattumist käesolevas uurimuses esitatud militaar-teaduste definitsiooniga. Akadeemia uurimistulemused publitseeritakse ja on akadeemia kodulehel allalaadimiseks kättesaadavad.⁸¹ Aktuaalsemad uurimistulemused publitseeritakse monograafiate

⁷⁸ Vrd **United States Army Command and General Staff College**.

<<http://usacac.army.mil/organizations/cace/cgsc/mmas>> (23.10.2012).

⁷⁹ **MilWiss in Lehrplänen Dänemarks**. Österreichische Botschaft Stockholm, Zl.: 0022-2271/VADNK/11, 17.01.2011.

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ Vrd **Royal Danish Defence College**. Publications.

<<http://forsvaret.dk/FAK/eng/publications/Pages/default.aspx>> (23.10.2012).

või ajakirjaartiklite vormis, mis osaliselt ilmuvad akadeemia enda kirjastuses (Royal Danish Defence College, RDDC Publishing)⁸².

Kopenhagenis asuv akadeemia kasutab terminit ka militaarteadusliku uurimistöö kirjeldamiseks ja seda seoses kolme väeliigi (maa-, mere- ja õhuvägi) väljaõppeasutuste erialaraamatukogudega. Need raamatukogud on peamiselt militaar- ja sõjaajaloolise uurimistöö teenistuses.

Taani näite põhjal saab öelda, et kuigi militaarteadusliku uurimistööga sisuliselt tegeletakse, ei pea militaarteaduse mõiste tingimata õppetöös kasutust leidma.

2.3. Saksamaa

Alates 1973. aastast on Saksa ohvitseride väljaõppe üheks osaks õpingud ühes kahest Bundeswehri ülikoolist (asukohtadega Hamburgis ja Münchenis). Ülikoolide ülesanne on anda ohvitseridele või ohvitserikandidaatidele vajalik teaduslik pagas ja kvalifikatsioon. Münchenis asuv ülikool (Universität der Bundeswehr München) pakub tehnika-, sotsiaal- ja majandusteaduslikke rakenduskõrghariduse ja ülikoolihariduse tsiviilõppekavasid, Hamburgi ülikool (Helmut-Schmidt-Universität) ka humanitaarteaduslikke õpinguid (nt ajalugu, teoloogia). Võimalus omandada ülikooliharidus (koos töötasu säilimisega) avaneb ohvitseriks pürgijatele pärast 10–15 kuud kestnud militaarväljaõpet relvajõududes.⁸³

Militaarne baasväljaõpe toimub kolmes väljaõppepataljonis (OA-Btl. ehk *Offizieranwärterbataillon*), mis asuvad Munseris, Hammelburgis ja Idar-Obersteinis. Kuuekuulise väljaõppe sisuks on lisaks militarsele baasväljaõppele veel kaitseõigus, taktika alused ja poliitiline haridus.⁸⁴

Baasväljaõppele järgneb **Offizierschule des Heeres** (maaväe ohvitseride kool Dresdenis), mis valmistab tulevase ohvitseri nende elukutseks ette vastaval kursusel (*Offizierlehrgang* 1). See kursus annab võime teadvustada maaväe ohvitseri üldisi ülesandeid ning kursuse sisuks on taktika, kaitse-

⁸² *Ibid.*

⁸³ Vrd **Universität der Bundeswehr München**. <<http://www.unibw.de/startseite/>> (23.10.2012); vrd ka **Helmut-Schmidt-Universität. Universität der Bundeswehr Hamburg**. <<https://www.hsu-hh.de/hsu/index.php>> (23.10.2012).

⁸⁴ Vrd **Offizieranwärterbataillon Munster**. <[http://www.deutschesheer.de/portal/a/ha!/ut/p/c/4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP315EyrpHK9jNTUoviMRL2UzNS84p-LiktSchL38xKSSnNxSIDISL8g21ERAKnH0q8!/>](http://www.deutschesheer.de/portal/a/ha!/ut/p/c/4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP315EyrpHK9jNTUoviMRL2UzNS84p-LiktSchL38xKSSnNxSIDISL8g21ERAKnH0q8!/) (23.10.2012).

õigus, militaarajalugu ja poliitiline haridus.⁸⁵ Alates 16. kuust algab nelja-aastane õpe ühes eespool nimetatud Bundeswehri ülikoolidest, mis lõpeb reeglina vastaval erialal antava akadeemilise magistrikraadiga. Leitnandi auastme saamine järgneb pärast ohvitserieksami sooritamist ja 36 kuud kestnud teenistust veel ülikooliõpingute ajal. Pärast õpingute lõppu naasevad ohvitserid ohvitserikooli ja läbivad seal vastavad kursused (*Offizierlehrgang* 2 ja 3). Sealjuures on väljaõppe eesmärgiks omandada võime teadvustada endale rahu- ja sõjaaja juhtimisülesandeid kõigis maaväe relvaliikides, sh ka ülesannet asendada juhtimisel ülema.⁸⁶ *Offizierlehrgang* 3 sisaldab ka valitud väeliigi praktilist erialaspetsiifilist väljaõpet.

Offizierschule des Heeres teenib vastavalt oma ülesandele ohvitseride välja- ja täiendusõppe eesmärki, keskendudes rakendus-, täiendus- ja karjääriõppe õppekavale⁸⁷. See militaarõppeasutus näeb end ka Saksa maaväe taktikaliste põhimõtete edasiarendamise paigana⁸⁸.

Terminid *militaarõppeasutus* eelnimetatud õppekavades siiski ei kasutata. **Führungsakademie der Bundeswehr** (FüAK BW ehk Bundeswehri juhtimis- ja staabikolledži) teatel⁸⁹ ei kasutata seda ka õppetöös. Terminit on Saksa Liitvabariigis enne 1990. aastat teadlikult pigem välditud, kuna seda kasutati Varssavi lepingu riikides ja SDV-s. Führungsakademie lähtub ka tänapäeval sellest, et sõjandusele saab läheneda ja seda uurida erinevate teadusdistsipliinide kaudu, nii et militaarõppeasutus(ed) ei pea ilmtingimata moodustama iseseisvat teadusdistsipliini. Jörg Kelleri sõnul valitseb selles küsimuses Führungsakademie sees kirjanemata konsensus.

Oma ülesandele vastavalt on Saksamaa kõrgeima militaarõppeasutuse kohustus siiski vahendada Saksa relvajõudude juhtivpersonalile ühest küljest militaarõppeasutuse oskusi ja teisest küljest ka teaduspõhist haridust⁹⁰. Nii viitab akadeemia õppeosakond kõikidele nendele valdkondadele, mis tähistavad sisulist militaarõppeasutuse uurimistööd: relvaliigispetsiifiline (maa-, õhu- ja merevägi) juhtimisõpe, militaarjuhtimine ja -organisatsioon, julgeolekupoliitika ja

⁸⁵ Vrd **Bundesministerium der Verteidigung** (Hrsg.) 2009. *Offizier des Heeres: entschieden gut – gut entschieden*. Köln, S. 4.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ Vrd **Offizierschule des Heeres**. <http://www.deutschesheer.de/portal/a/ha!/ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP315EyrpHK9jNTUoviMRL2UzNS84pLiktSchL38tLSq4uSM-0gy90qTUoIK9IMQioIR-QbajIgd4zekp/> (23.10.2012).

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Info saadud dotsent kol-ltn **Jörg Kellerilt** (FüAKBW) e-kirja teel, 8.12.2010.

⁹⁰ Vrd **Führungsakademie der Bundeswehr**. <http://www.fueakbw.de/inex.php?ShowParent=33&show_lang=de> (23.10.2012).

strateegia, kindlad humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonnad, samuti õpetus relvajõudude kasutamisest väeliigiti ja mitmeriigiliselt.

Führungsakademie on asutanud Rahvusvahelise Clausewitzi keskuse, mis on rahvusvaheline kohtumispaik kuulsa militaarfilosoofi ja reformija Carl von Clausewitzi pärandi säilitamiseks ja sellega tegelemiseks, aga ka julgeolekupoliitiliste teemade üle diskuteerimiseks. Keskuse ülesandeks on muuhulgas toetada noori ohvitseri, kes kindralstaabi või admiraliteedi õpingute ajal taotlevad ühtlasi doktorikraadi. Aktiivset koostööd tehakse ka Hamburgis asuva ühingu Wissenschaftliches Forum für Internationale Sicherheit (WIFIS). Ühing püüab edendada julgeoleku- ja kaitsepoliitilist diskussiooni ning intensiivistada dialoogi teaduse ja relvajõudude vahel. Antakse välja temaatilisi teadusmonograafiaid ja aktuaalseid probleeme kajastavat publikatsioonisarja WIFIS-AKTUELL.⁹¹

Potsdami tsiviilülikoolis pakutakse tudengitele kõrghariduse baasil magistriõpet (*Master of Arts in Military Studies*), mis sisaldab järgmisi põhi-valdkondi:

- militaarajaloo ja militaarsotsioloogia alused;
- vana Euroopa militaarajalugu;
- modernse maailma militaarajalugu;
- julgeolekupoliitika ja konfliktiuuringud;
- militaarsotsioloogia.

Õppetöö vältab neli semestrit ja seda juhivad Potsdami ülikooli militaarajaloo ja vägivalla kultuuriajaloo ning üldsotsioloogia professorid koostöös Potsdamis asuva militaarajaloo uurimisameti (Militärgeschichtliches Forschungsamt) ja Strausbergis asuva Bundeswehri sotsiaalteadusliku instituudiga. Alates 2013. aastast on nende kahe institutsiooni ühendamisel moodustatud **Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr** (ZMSBw, Bundeswehri militaarajaloo ja sotsiaalteaduste keskus asukohaga Potsdamis).⁹² Õpingute raskuspunkt on relvajõudude rolli analüüsimine ajaloo ning tänapäeval, samuti relvajõudude, riigi, ühiskonna, majanduse ja kultuuri vastastikmõjude uurimine.⁹³

⁹¹ *Ibid.*

⁹² **Fachspezifische Ordnung für das Masterstudium im Fach Military Studies.** <<http://www.uni-potsdam.de/ambek/ambek2006/6/Seite4.pdf>> (23.10.2012). Vrd **Masterstudiengang Military Studies.** <http://www.militarystudies.de/index.php?ID_seite=2> (23.10.2012).

⁹³ Vrd **Masterstudiengang Military Studies.** <http://www.militarystudies.de/index.php?ID_seite=2> (23.10.2012).

Õpingute lõpus peavad õppurid olema võimelised erinevates valdkondades militaarajaloolisi ja militaarsotsioloogilisi seoseid ära tundma, kriitiliselt hindama, kirjeldama ja saadud teadmisi rakendama. Eesmärgiks on seejuures teadvustada ajaloolist tunnetust ja sotsioloogilisi mudeleid kui konstruktsioone, samuti ühiskonnateaduste retseptsooniloolisi aspekte. Seejuures peavad õppurid omandama eriti teadmisi relvastatud konfliktide tingimuste, struktuuri ja dünaamika kohta. Õpingute läbimisel antakse lõpetajatele ülikooli filosoofia- või sotsiaalteaduskonna kaudu *Master of Arts*-kraad.

Nagu eespool ilmnes, tegeletakse Saksamaal militaarteadusliku uurimistööga Dresdeni ohvitserikoolis (taktika) ja Führungsakademies, ent ka relvajõududega seotud uurimisasutustes, tsiviilinstituutides ja ülikoolides (Potsdam). Termin *military science* vältimine uurimisvaldkonna tähistamiseks on seletatav sellega, et eitatakse ideoloogiliselt koormatud kõrvaltähendusega terminit, mida on kasutatud endistes Varssavi lepingu riikides, eelkõige SDV-s.

2.4. Soome

Soome **Maanpuolustuskorkeakoulu** (MPKK, National Defence University, Soome Riigikaitsekõrgkool) kasutab terminit *military science* oma akadeemilises programmis mitmuse vormis: *military sciences* (*Sotatieteet* ehk sõjateadused). Maanpuolustuskorkeakoulu kasutab sealse planeerimisega tegeleva vanemohvitseri sõnul mitmuse vormi ka selleks, et tähistada multidistsiplinaarset juurdepääsu sellele valdkonnale⁹⁴.

Ülikoolis lõpevad erineva taseme õpingud vastava akadeemilise kraadiga, kus esineb ka fraas *military sciences* (vt tabel 1).

Tabel 1. Akadeemiliste kraadide nimetused Soome Riigikaitsekõrgkoolis inglise ja soome vastetega

<i>Bachelor of Military Sciences</i>	<i>sotatieteiden kandidaatti</i>	sõjateaduste kandidaat (bakalaureus)
<i>Master of Military Sciences</i>	<i>sotatieteiden maisteri</i>	sõjateaduste magister
<i>Doctor of Military Sciences</i>	<i>sotatieteiden tohtori</i>	sõjateaduste doktor

⁹⁴ Info saadud e-kirja teel: **Olli Aro**, MA, M. Soc. Sc., Senior Planning Officer, Assistant to Research Director National Defence University, Helsinki, Finland, 13.12.2010. [Aro, 13.12.2010]

1993. aastal asutatud Soome Riigikaitsekõrgkool on allutatud peastaabi ülemale ja koosneb 2012. aasta seisuga seitsmest teaduskonnast⁹⁵:

- *Department of Behavioural Sciences* (rõhuasetusega militaarpsühholoogial ja -sotsioloogial)
- *Department of Leadership and Military Pedagogy*
- *Department of Military History*
- *Department of Military Technology*
- *Department of Strategic and Defence Studies*
- *Department of Tactics and Operations Art*⁹⁶

ning kolmest organisatsioonilisest alajaotusest:

- *First Degree Division* (vastab militaarakadeemiale)
- *Postgraduate Degree Division*
- *Continuing Training Division*⁹⁷.

First Degree Division'i vastutusalasse jäävad nende väljaõppekursuste planeerimine ja läbiviimine, mille tulemuseks on militaartheaduste bakalaureuse- või magistrikraadi omandamine.

Sealjuures kestab bakalaureuseõpe *ca* kolm aastat ja kujutab endast ohvitseri baasharidust. Sellele järgnev magistriõpe lõpetatakse nelja aasta jooksul.⁹⁸

Põhikursuse õppekava ja sellele üles ehitatud uurimistöö sisaldab nende teadusvaldkondade nimetusi, mis Soomes, kuid ka käesoleva kirjutise definitsioonist lähtudes kuuluvad mõiste *militaartheadused* alla. Need on järgmised: *Military Leadership, Military Technology, Military Pedagogy, Military Sociology, Military History, Strategic and Defence*, samuti *Operational Art and Tactics*.⁹⁹

Postgraduate Degree Division on vastutav vanemstaabiohvitseride kursuse eest. Selle staabikursuse parimatel lõpetajatel on õigus osa võtta

⁹⁵ Võrdluseks: 2016. aastal on teaduskondi kolm ja nende nimetused on järgmised: 1) Department of Warfare, 2) Department of Military Technology, 3) Department of Leadership and Military Pedagogy. Vt <www.maanpoulskorkeakoulu.fi/en/units> (10.09.2016). *Tõlkija märkus*

⁹⁶ Vrd **National Defence University**. <http://www.poulustusvoumat.fi/en/National_Defence_University/Front_Page/?urile=wcm%3Apath%3A/en%20poulustusvoumat.fi%20enNational%20Defence%20University/Front%20Page/> (23.10.2012).

⁹⁷ Vrd **Finnisch National Defence University**. <http://www.canadian-universities.net/World_Universities/Finland-Finnish-National-Defence-University.html> (23.10.2012).

⁹⁸ Vrd **Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011, S. 23.

⁹⁹ **Aro**, 13.12.2010.

sellele järgnevast kindralstaabi väljaõppest. Lisaks on selle osakonna juurde arvatud ka MPKK doktorandid.¹⁰⁰ Doktoritõpingute raskuspunktideks on sõja-ajalugu, militaarpedagoogika ning strateegia-, operatsiooni- ja taktikatasand.

Continuing Training Division'i ülesandeks on pakkuda täiendusõpet erinevatele relvajõudude teenistuses olevatele isikutele, kel on ülikooliharidus, või isikutele, kelle puhul on selline täiendusõpe eriliselt põhjendatud¹⁰¹.

2.5. Prantsusmaa

Ohvitseride väljaõpe Prantsusmaal toimub kahes faasis ja vältab kokku viis aastat. Kaks aastat kestab akadeemiline väljaõpe Versailles' lähistel asuvas **Lycée Militaire Saint-Cyr** kõrgkoolis. Sellele järgneb kolm aastat militaarset ja akadeemilist väljaõpet Prantsuse maaväe elitaarses militaarakadeemias **École Spéciale Militaire de Saint-Cyr (ESM)**, mis asub Bretagnes Coëtquidanis.¹⁰²

Esimesed kaks õpinguaastat pakuvad üldist akadeemilist põhiväljaõpet ühes kolmest valdkonnast (humanitaarteaduslik, loodusteaduslik või majandusteaduslik põhiõpe).

Järgnev kolmeaastane väljaõpe *École Spéciale Militaire de Saint-Cyr (ESM)* militaarakadeemias eristab akadeemilist (*formation académique*) ja militaarset (*formation militaire*) koolituskäiku. Õppekavale on iseloomulik militaarsete ja akadeemiliste õppevaheldumine. Militaarne väljaõpe sisaldab neid teoreetilisi ja praktilisi militaarsete õppeeesmärke, mis võimaldavad ohvitserikandidaadil juhtida rühma.¹⁰³ Militaarsesse valdkonda kuuluvad lisaks põhiväljaõppele ka sõjaväeliste ülemate väljaõpe, taktika ja erialaväljaõpe, nagu langevarjurite kursus, üksikvõitleja väljaõpe, samuti troopilises vihmametsas (Prantsuse Guayana) ning mäestiku- ja talvistes tingimustes võitlemise kursus.

Akadeemiline väljaõpe on jagatud kolme valikvaldkonda ja sisaldab spetsialiseerumist personali- ja organisatsioonijuhtimisele (*management des*

¹⁰⁰ **Finnish National Defence University.** <http://www.canadian-universities.net/World_Universities/Finland-Finnish-National-Defence-University.html> (23.10.2012).

¹⁰¹ Vrd **Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011, S. 23.

¹⁰² Vrd **Offizierausbildung in Frankreich.** <<https://mil.bundeswehrkarriere.de/resource/MzEzNTM4MmUzMzMyMmUzMTM1MzMyZTM2MzEzMDMwMzAzMDMwMzAzMDY3NmY3MDczMzQ2YTZkNzQyMDIwMjAyMDIw/Brosch%C3%BCre%20Ausb.Heer%20Frankreich%20Endfassung.pdf>> (23.10.2012).

¹⁰³ Vrd **L'école spéciale militaire de Saint-Cyr.** <<http://www.st-cyr.terre.defense.gouv.fr/>> (23.10.2012).

hommes et des organisations, MHO), rahvusvahelised suhted ja strateegilised uuringud (*relations internationales et stratégie*, RIS) või inseneriteadused (*sciences de l'ingénieur*, SDI)¹⁰⁴. Terminit *science militaire* õppekavas ei kohta. Selle asemel on akadeemilistesse väljaõppevaldkondadesse integreeritud üldiselt militaar-teaduste hulka liigituvad uurimisobjektid, nagu militaarjalugu, sõjaajalugu, militaargeograafia, strateegia ja Euroopa julgeolekupoliitika.

2.6. Suurbritannia

Vastavalt Suurbritannia õppeasutusest **Royal Military Academy Sandhurst**ist pärit infole¹⁰⁵ ei kasutata akadeemias täna enam terminit *military science*. Kuni viiekümnendate aastate lõpuni oli see termin laiemas kontekstis (*military art and science*) kasutusel raamatukogus, viitavana vastavale ülemmõistele. Selle ülemmõiste alla kuulusid tollal märksõnad *strateegia, taktika, varustus, suurtükivägi, ratsavägi, jalavägi* jms. Praegusel ajal kasutatakse tähistust *war studies*, et hõlmata operatsioonitasandi sõjapidamisteooria ja arengu akadeemilist valdkonda ning militaar- ja sõjaajalugu. Õppeasutus ei mõtesta end akadeemilise hariduse mõistes ülikooli või kolledžina ning väljaõppega seotu ei ole seetõttu üldiselt avalikkusele ligipääsetav.¹⁰⁶

80% Sandhursti kadettidest on juba enne militaarakadeemiasse astumist omandanud ülikoolihariduse (harilikult bakalaureusekraadi). Osa õppureid võetakse õppima A-tasemelt (Eesti kontekstis vastab gümnaasiumiharidusele). Akadeemia on avatud ka nendele lepingulistele sõduritele, kes kvalifitseeruvad teenistusala saavutuste tõttu ning kes on ohvitseriõpinguteks välja valitud.

MRA Sandhurstis on 2012. aasta seisuga neli akadeemilist teaduskonda järgmiste temaatiliste raskuspunktidega.

¹⁰⁴ Vrd **Offiziersausbildung in Frankreich**. <https://mil.bundeswehrkarriere.de/portal/a/milkarriere!/ut/p/c4/Dci5DYAwDADAWVjA7unYAuickICVD91xkJgedN3hjr9Kg0_q3CplXHHzPLsHCudElhwkgAYZ7AM4acov-6uCdjvYCrQYXzJ1UfBOy_QBr5u2pw!!/> (23.10.2012).

¹⁰⁵ Info saadud e-kirja teel: **Andrew Orgill**, RMA Sandhurst, 6.12.2010.

¹⁰⁶ Vrd **RMA Sandhurst**.

<http://www.army.mod.uk/training_education/training/17063.aspx> (23.10.2012).

1. *Communication and Applied Behavioural Science*

- *Motivation and Team Building*
- *Communicating and Influencing*
- *Problem-solving and Creative Thinking*
- *Leading and Managing Change*

2. *Defence and International Affairs*

- *International security*
- *European security*
- *British security*
- *The law of armed conflict*
- *Regional conflict and the use of military power*

3. *War Studies*

- *Theories of war*
- *Manoeuvre warfare*
- *Expeditionary operations*
- *Insurgency and counter-insurgency*
- *Officership*

4. *Central Library*

Teoreetiline ja praktiline sõjaväeline väljaõpe järgneb 48 nädalat kestva kursuse (*commissioning course*) raames kolme väljaõppemooduli kujul, mida tähistatakse märksõnaga *terms*. Esimene moodul sisaldab (baas)väljaõppe eesmärgi, märksõnadeks *leadership, tactics, map reading, living in the field, weapon handling, drill, physical training and personal administration*. Teise mooduli akadeemilised raskuspunktid on *conventional war, international affairs and leadership psychology*, millele lisandub praktiline *adventure training*. Kolmas moodul kestab 14 nädalat ja sisaldab selliseid teemasid nagu *counter-insurgency and peacekeeping*, lisaks lahingumoonaga väliõppus.¹⁰⁷ Kõik kursuse lõpetajad peavad pärast kuuekuulist teenistust läbima järgmise väljaõppeetapina noorte ohvitseride kursuse (*Young Officer's Course*). Pärast seda võib neid teenistuses kasutada rühmaülemana.¹⁰⁸

Kõrgema ohvitserihariduse andmise kohaks Suurbritannias on alates 1998. aastast **Joint Services Command and Staff College (JSCSC)**, mis asub Oxfordshire'is Shrivenhamis. See on Suurbritannia kaitseakadeemia

¹⁰⁷ Vrd **RMA Sandhurst**.

<http://www.army.mod.uk/training_education/training/17080.aspx> (23.10.2012).

¹⁰⁸ Vrd **RMA Sandhurst**.

<http://www.army.mod.uk/training_education/training/17078.aspx> (23.10.2012).

(Defence Academy of the United Kingdom) üks osa ja kolledži akadeemilis-militaarseks partneriks on rahvusvaheliselt tuntud Londoni King's College.¹⁰⁹

Londoni King's College'il on vastav teaduskond (*Department of War Studies*), mis on pühendunud sõja mitmekülgsede avaldumisvormide uurimisele¹¹⁰. Ajakirja *The Guardian* andmeil asetus 2011. aastal ülikoolide pinge-reas nimetatud osakond oma silmapaistvate tulemustega õppetöös Oxfordi ja Cambridge'i ülikooli järel kolmandale kohale¹¹¹. Selle kolledži loengukursuste kataloogis on 2012. aasta seisuga 15 magistriõppeprogrammi, nende hulgas *War Studies, Conflict, Security and Development, History of Warfare, War in the Modern World, Terrorism and Society, Science and Security, International Relations* ja *International Conflict Studies*.

JSCSC kõrval on Defence Academy of the United Kingdom vastutusalas veel The Royal College of Defence Studies, The College of Management and Technology ja The Armed Forces Chaplaincy Centre. Nende haridusasutuste õppekavades ei sisaldu terminit *military science*, kuigi seal õpetatakse erinevaid valdkondi, nagu strateegia, juhtimine ja julgeolekupoliitika.¹¹²

Vastavalt oma enesemõistmisele näeb Joint Services Command and Staff College end institutsioonina, mille eesmärk on valmistada oma lõpetajaid ette eelseisvate kriisidega toime tulema: „JSCSC koostöös King's College'iga Londonis on pühendunud selle eesmärgi saavutamisele, tuginedes koolidevahelisele tsiviil-militaarpartnerlusele, ja valmistumisele tuleviku-, mitte eelmiseks konfliktiks“.¹¹³

Nagu võis täheldada Suurbritannia näitel, on militaarteaduste erinevad valdkonnad kadettide ja ohvitseride väljaõppes esindatud erineval määral. Huvitav on eelkõige koostöö tsiviilülikooliga (King's College London) ning ühega kolledži kesketest osakondadest, mille nimetus on *War Studies* ja mis leiab oma väljundi nii ohvitseride baasväljaõppe õppekavades kui ka kõrgemate ohvitseride väljaõppes.

¹⁰⁹ Vrd **Joint Services Command and Staff College**.

<<http://www.da.mod.uk/colleges/jscsc>> (23.10.2012).

¹¹⁰ Vrd **Kings College London**. Department of War Studies.

<<http://www.kcl.ac.uk/schools/sspp/ws>> (23.10.2012).

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² Vrd **The Royal College of Defence**. <<http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/WhatWeDo/TrainingandExercises/RCDC/Programme/Programme.htm>> (23.10.2012).

¹¹³ **Joint Services Command and Staff College**. <<http://www.da.mod.uk/colleges/jscsc>> (23.10.2012).

2.7. Madalmaad

Nederlandse Defensie Academie (Madalamaade Kaitseakadeemia) kasutab *Militaire Wetenschappen* (militaarteaduste) teaduskonna teatel terminit mitte ainult teaduskonna tähistusena, vaid see esineb ka ühe osana *War Studies*-klastrist ehk väljaõppeharust akadeemilises väljaõppeprogrammis nimetuse all *Military Operational Art and Sciences*.¹¹⁴

Teaduskond kannab hoolt kolme peamise väljaõppeharu eest: *War Studies* (militaarjalugu, julgeolekupoliitika, militaarõigus, sõjapidamine), *Military Management Sciences* (organisatsiooniõpetus, militaarajandus, eetika ja filosoofia) ja *Military Technical Sciences* (militaartechnika, C4I-süsteemid, navigatsioonitehnoloogia)¹¹⁵.

Teadusliku uurimistöö raskuspunktid pannakse militaarteaduste teaduskonnas järgmiseks aastaks paika iga-aastases avalikus uurimisplaanis. See plaan sisaldab teemasid ja projektikirjeldusi ning nende eest vastutavaid teadlasi. Ka Madalmaades pühendatakse militaarteaduste kontekstis palju ruumi militaarjaloole. Nii on *War Studies*-klasteri raames 2011. aastaks välja kuulutatud 23 projekti hulgas ajaloolisi uurimusi, mis käsitlevad nii sõjapidamist Aafrikas ajavahemikul 1870–1994 kui ka Madalamaade militaarjalugu (Euroopa ja varasemad kolooniad).¹¹⁶

Akadeemiline õpe on üles ehitatud bakalaureuseõppe tasemenõuetele ning kooskõlla viidud sellele järgneva magistriõppe nõuetega.

2.8. Norra

Norra sõjaväeakadeemia **Krigsskolen**'i dekaani Reidar Skaugi sõnul ei kasutata sõnaühendit *military science* ei akadeemilises programmis ega ka raamatukogus. Kasutusel on terminid *operational studies* (*military power and leadership*). Lisaks on veel olemas *engineering study program* ja *logistics program*.¹¹⁷

Kuuesemestrilise õppeprogrammi lähemal vaatlemisel selgub siiski, et ka siin õpetatakse militaarteaduste neid valdkondi, mis kuuluvad ohvitseri-väljaõppe juurde.

¹¹⁴ Info saadud e-kirja teel: dr. **Lisette Vos**, Faculteit Militaire Wetenschappen, Nederlandse Defensie Academie, 17.12.2010.

¹¹⁵ Vrd **Nederlandse Defensie Academie**.

<http://www.defensie.nl/nlda/onderzoek_en_onderwijs> (23.10.2012).

¹¹⁶ **2011 Annual Research Plan**. 2010. Faculty of Military Science, Netherlands Defence Academy, Breda, S. 8.

¹¹⁷ Info saadud e-kirja teel: **Reidar Skaug**, Dean Army Military Academy, Oslo, 13.12.2010.

Nii võib õppekavadest leida muuhulgas sellised ained nagu taktika, konventsionaalne sõjapidamine ja strateegia, rahvusvaheline kriisiohje ja rahu-tagamisoperatsioonid, sõjaväeline juhtimine ja militaareetika, militaar tehnika, militaargeograafia, militaarjalugu ja militaarõigus. Akadeemial on teadus- ja arendusosakond ning uurimistulemusi publitseeritakse ka rahvusvahelistes väljaannetes, näiteks ajakirjas *The Journal of Strategic Studies*.¹¹⁸ Operatsioonitasandi juhtimisõppe läbinud saavad bakalaureusekraadi (*bachelor in leadership and military studies*)¹¹⁹.

Täiendav kõrgem ohvitseriväljaõpe saadakse kaitseakadeemias (**Forsvarets Høgskole**). Ülesehituselt vastab sealne õppekava Bologna kriteeriumitele ning selle lõpetab tudeng kas nelja semestri ja *master*-kraadiga või pärast kahte esimest semestrit tervikliku militaarse staabiõppe (*stabsstudiet*) vormis. Õppesuks on strateegia, rahvusvahelised operatsioonid, rahvusvaheline õigus, militaarjalugu ja militaar teooria, julgeolekupoliitika ning ka Norra ja rahvusvaheline poliitika.¹²⁰

2.9. Portugal

Lissabonis asuv Portugali militaarakadeemia **Academia Militar** kasutab terminit *militaarteadused* nii akadeemilise magistrikraadi täiendina (*Master of Military Sciences* – Mestrado Integrado em Ciências Militares) kui ka akadeemia selle osakonna tähistusena, kus toimub militaarne õppetöö.¹²¹ Vastava osakonna nimetus on *Department of Military Sciences and Technology* (Departamento de Ciências e Tecnologias Militares). Sõjaväeline akadeemiline väljaõpe kestab Portugalis viis kuni seitse aastat ja vastab Euroopa Liidu Bologna süsteemi nõuetele. Viimane näeb ette kolmeastmelist studiumi koos vastavate akadeemiliste tasemetega: bakalaureus, magister ja doktor. Akadeemias koolitatakse ohvitseri Portugali armeele ja Vabariiklikule Rahvuskaardile (Guardia Nacional Republicana ehk GNR). Viimati nimetatut on Portugali eripolitsei ja selle liikmed on sõdurid, kes täidavad politsei ülesandeid maismaal ning tollijärelevalves.

¹¹⁸ Vrd **Krigsskolen**. <<http://www.krigsskolen.no/english/>> (23.10.2012).

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Vt **Studienhandbøk for Stabs- og masterstudiet Forsvarets høgskole**.

<<http://hogskolene.forsvaret.no/forsvarets-hogskole/studier/Documents/Sudieh%C3%A5ndbok%202011-2012.pdf>> (22.9.2011).

¹²¹ Info saadud e-kirja teel: mjr **Bruno Marques Lopez**, Academia Militar, Lissabon, 21.12.2010.

2.10. Venemaa

Vene teadus näeb militaarteadusi ka tänapäeval iseseisva distsipliinina. See ilmneb ennekõike Moskvas asutatud militaarteaduste (täpsemalt sõjateaduste) akadeemia näol. Reservkolonel *dr. rer. mil.* Rainer Böhme¹²² sõnul töötavad selles akadeemias kogenud sõjaväelased, kindralid ja teadlased ning tegelevad muuhulgas militaarajaloo ja poliitilise nõustamisega.

Põhimõtteliselt hõlmavad militaarteadused järgmisi valdkondi:

- sõjakunsti teooria;
- militaarstruktuuri (-organisatsiooni) teooria, tähistatud ka kui *kaitsestruktuur*;
- väljaõppe- ja kasvatusteooria;
- militaarökonomika teooria (tagalateenistus, varustus);
- julgeolekupoliitika (teadusuuringute täiendamine umbes alates aastast 1990).

Vastavalt Vene militaarentsüklopeediale on militaarteadust defineeritud kui „teadmiste süsteemi sõja seadustest, sõja militaarstrateegilisest iseloomust ja sõja ärahoidmisvõimalustest, relvajõudude ja riigi ülesehitusest ning ettevalmistusest sõjaks, samuti relvastatud võitluse meetoditest“.¹²³

Sõda kui kompleksne sotsiaalne ja poliitiline ilming puudutab kõiki elu ja ühiskonna valdkondi ning seetõttu uurivad seda paljud sotsiaal-, loodus- ja tehnikateadused. Militaarteaduste keskseks aineks on vene militaarentsüklopeedia järgi „relvastatud võitlus sõjas“. Militaarteadus uurib relvastatud võitluse probleeme, võttes arvesse selle kulgemise ja lõppemise sõltumist („Kes on tugevam?“) võitlejate majanduslikest, moraal-poliitilistest, teaduslik-tehnilistest ja sõjalistest võimalustest. Relvastatud võitluse vormid, ettevalmistamise ja juhtimise meetodid strateegia-, operatsiooni- ja taktikatasandil, samuti relvajõudude koosseis, organisatsioon ja tehniline varustus on militaarteaduste järgmised olulised uurimisobjektid. Militaarteaduste mõiste põhjaliku selgituse lõpetavad entsüklopeedias teemavaldkonnad, nagu sõjaväeline väljaõpe ja kasvatus, elanike sõjaks ettevalmistamine ja mobilisatsiooniresursid, väejuhtimise olemus, vormid ja meetodid rahu- ja sõjaajal, sõja ja relvastatud võitluse ning poliitika ja majanduse vastastikune seos,

¹²² Reservkolonel **Rainer Böhme** (sünd 1943), *dr. rer. mil.*, Dresdeni (SDV) militaarakadeemia ja NSVL kindralstaabiakadeemia lõpetaja (1984). Telefoni teel saadud info, 13.12.2010.

¹²³ **Militarwissenschaften**. – Gratschjow, Pawel (Red.): Voennaja enciklopedija v vos'mih tomah. T. 2, Moskau 1994, S. 130. [vene keelest tõlkinud dr Martin Malek, LVAk/IFK].

samuti selle seose mõju relvajõudude struktuuri, ettevalmistamise ja võitlusvalmiduse poliitilisele ja majanduslikule kindlustamisele.

Seos riigi militaarpoliitika ja militaarteadustest saadud teadmiste vahel leiab väljendust tõdemuses, et militaarteaduse sisu ja arengusuund on tingitud riigi sotsiaalmajanduslikust keskkonnast, militaarpoliitikast ja sõjalisest doktriinist. Teisalt kasutatakse militaarteadustes tehtud järeldusi ja soovitusi omakorda riigi militaarpoliitika ja sõjalise doktriini arendamisel.¹²⁴

2.11. Šveits

Eidgenössische Technische Hochschule Zürich (ETH Zürich) ehk Zürichi Tehnikakõrgkooli juures asuva militaarakadeemia direktori brig-kin Daniel Lättschi sõnul kasutatakse Šveitsis terminit *militaarteadused* üksnes mitteametlikult. Mõiste alla kuulub kuus dotsentuuri:

- 1) militaarajalugu;
- 2) strateegilised uuringud;
- 3) militaarsotsioloogia;
- 4) militaarpsühholoogia ja -pedagoogika;
- 5) juhtimine ja kommunikatsioon;
- 6) militaarökoonoomia.

See on siiski pigem kokkuvõtte õppe- ja teadustöölasest pakkumisest, mitte aga kõigi militaarteaduslike valdkondade süstemaatiline analüüs. Brig-kin Lättschi sõnul peaks sinna kuuluma ka militaar tehnoloogia, lisaks sellele ilmselt ka konflikt- ja rahu-uuringud. Kõhkleva seisukohal on brig-kin Lättsch ka küsimuses, kas militaardoktriin peaks kuuluma nende valdkondade hulka, kuna doktriini puhul ei ole tegemist teadusega selle kitsamas tähenduses.¹²⁵

Termin *militaarteadused* on siiski leitav ETH Zürichi ametlikult kodulehelt kutseliste ohvitseride väljaõppe ajalugu käsitlevast ülevaatest: 1960. aastatest kuni 1980. aastate keskpaigani toimus instruktorete militaar-teaduslik ja praktiline väljaõpe kolmes erineva õppeajaga sõjakoolis (Militärschule). Sellal kui I ja II sõjakool olid mõeldud ohvitseride põhi-väljaõppeks, oli III sõjakool ette nähtud kogenud instruktorete-ohvitseride täiendusõppeks. Šveitsi armee sõjaväelistele juhtidele õpetati pedagoogikat

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ Info saadud e-kirja teel: brig-kin **Daniel Lättsch**, ETH Zürichi juures asuva MILAK-i direktor, 12.12.2010.

ja juhtimist, nii militaarseid kui ka üldaineid (riigi-, majandus- ja poliitikateadusliku rõhuasetusega). Alates 1988. aastast on ETH Zürichi juures toimuva kutselise ohvitseri väljaõppe eelduseks gümnaasiumihariduse olemasolu või sellega võrdsustatud haridustase.

Alates 1993/1994. aasta talvesemestrist viidi kutselise ohvitseri väljaõppesse sisse kuus semestrit vältav diplomiõpe. Õppurid veetsid neli semestrit ETH Zürichis ja kaks semestrit praktikumis, mis toimus sõjaväelises juhtimiskoolis (Militärische Führungsschule¹²⁶).

ETH Zürichi pakutud väljaõppe akadeemiline osa seisnes sissejuhata-vates õpingutes erinevatesse sotsiaal- ja humanitaarteaduste valdkondadesse. Sinna kuulusid õigusteadus, ökonomia (majandusteadus), poliitikateadused, sotsioloogia, ajalugu, konfliktiuurimine, julgeolekupoliitika, rahvusvahelised suhted ja käitumisteadused. Tudengitele pakuti ka sissejuhatust ökoloogia, tehnoloogia ja informaatika valdkonda. Tegelikke militaarteadusi (militaarajalugu, militaarsotsioloogia, juhtimisõpetus ja didaktika) õpetasid juhtimiskooli koosseisulised dotsendid.

Järgmine uuendus viidi sisse 2002/2003. aasta talvesemestril: tulevaste kutseliste ohvitseride põhiväljaõpe muudeti kolmeaastaseks bakalaureuse-õppeks. Viis semestrit kuuest õppisid tudengid ETH Zürichis, kus nad omandasid üldise kõrghariduse sotsiaal- ja riigiteadustes (ettevõtteteadus, ajalugu, rahvusvahelised suhted, pedagoogika, psühholoogia, julgeolekupoliitika, sotsioloogia, tehnoloogia).

Praegu toimub militaarteaduslik ja erialane väljaõpe (mis sisaldab militaarajalugu, militaarsühholoogiat ja -didaktikat, militaarsotsioloogiat ja taktikat) MILAK-is praktikumide semestril ja semestritevahelisel ajal. Pärast edukalt sooritatud eksameid ja diplomitöö koostamist saavad lõpetajad Šveitsi Föderatsiooni kutselise ohvitseri diplomi ja ka ETH Zürichi bakalaureusediplomi riigiteaduste alal.¹²⁷

2.12. Hispaania

Sõjaväelise välja- ja täiendusõppe sektiooniülema Javier Garcia Fernándezi sõnul ei kasutata Hispaanias militaarse väljaõppe valdkonnas terminit *militaarteadused*. Ohvitseride jaoks koostatud uus väljaõppeplaan, mis hakkas kehtima 2010/2011. õppeaasta alguses, näeb ette väljaõpet, mis

¹²⁶ Õppeasutus, mis rajati endiste sõjakoolide asemele. *Tõlkija märkus*

¹²⁷ **Berufsoffizier**. <http://www.ethistory.ethz.ch/rueckblicke/departemente/dgess/weitere_seiten/0.10_berufsoffizier/popupfriendly> (23.10.2012).

päädib kõrgharidusdiplomiga majandusinseneeria valdkonnas (inseneri- ja majandusteaduse elemente ühendav interdistsiplinaarne stuudium, *Industrial/Management Engineering*) või mereväe jaoks diplomiga majandusinseneerias (masinaehituse haru).

Samal ajal toimub nende viie aasta jooksul, mil vältab ohvitseride kõrgharidusalane väljaõpe militaarakadeemiates ja mereväe õppeasutustes, ka militaarne väljaõpe, mis sisaldab puhtmilitaarseid aineid (*los estudios de ámbito militar*).¹²⁸

2.13. Ungari

Budapestis asuvas riigikaitsekõrgkoolis **Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem** (ZMNE, Zrínyi Miklos National Defence University) on militaar-teadus kõige tähtsam uurimisvaldkond.

Ülikooli üks allüksus kannab militaarteaduste teaduskonna nime, lisaks on veel militaartehniline teaduskond. Ungaris on militaar-teadus ametlikult tunnustatud sotsiaal-teaduste osana. Riigis tegutseb Militaar-teaduse Selts ja iseseisva teadusvaldkonnana on see distsipliin esindatud ka Ungari Teaduste Akadeemias.¹²⁹

Ungari militaar-teaduste leksikon järgib militaar-teaduste jaotuses veel tänapäevalgi minevikus levinud arusaama, mis oli omane Varssavi Lepingu (1955–1991) riikide teadustööle ja mille järgi jagunevad militaar-teadused nii:

- 1) sõjakunsti teooria;
- 2) militaarstruktuuri (-organisatsiooni) teooria, tähistatud ka kui *kaitsestruktuur*;
- 3) väljaõppe- ja kasvatusteooria;
- 4) militaarökonomika teooria (tagalateenistus, varustus).

Kuna need valdkonnad on pidevas muutumises, siis käib Ungaris prof Pohli sõnul siiani aktiivne teaduslik diskussioon militaar-teaduste sisu ja ülesehituse teemal.¹³⁰

¹²⁸ **Mitteilung VAESP: Spanien „Militärwissenschaften“.** Sachanfrage Beantwortung. Zl: 053-2271/VAESP/11, 21.01.2011.

¹²⁹ Info saadud e-kirja teel: kol, prof **Arpad Pohl**, Zrínyi Miklos National Defence University, 22.12.2010.

¹³⁰ *Ibid.*

3. Rahvusvaheline uurimiskoostöö ja klassifikatsioonisüsteemid

3.1. International Society of Military Sciences

2008. aasta oktoobris tehti algust rahvusvahelise uurimiskoostööga, milles osaleb hulk militaarakadeemiaid ja uurimisasutusi. Ühingu (ISMS) asutajad olid:

- Austrian National Defence Academy,
- Royal Military College of Canada,
- Royal Danish Defence College,
- Finnish National Defence University,
- Netherlands Defence Academy,
- Norwegian Education Command,
- Swedish National Defence College,
- Baltic Defence College (Tartu, Estonia).

Ühinguga on liitunud ka National Defence University Al. gen. A. Chrusciela (Poola) ja Royal Military Academy (Belgia).

Koostöö eesmärgiks on moodustada võrgustik uurimistööks ja akadeemiliseks väljaõppeks valdkonnas, mida nimetatakse *Military Arts and Sciences*. Sealjuures on üks esmaseid sihte teadmiste vahetamine sõja, konfliktidega toimetulekute strateegiate ja rahu toetavate meetmete üle. Üritustena on ette nähtud iga-aastane ühine konverents ja mitmeid seminare ning töötubasid. Koostöös osalevad institutsioonid seisavad praegu üsna sarnaste probleemide ees. Ühest küljest on see Bologna süsteemi rakendamine militaarakadeemias ja -kõrgkoolides, teisalt sellega seotud suurenev vajadus teadusliku uurimistöö järele nendes institutsioonides.

Ühing on nimetanud oma kodulehel järgmisi uurimisvaldkondi: *War Studies; Military History; Military Technology; Command and Control, Leadership and Basic Competence; Law and Ethics; Security, Defence Policy and Strategy; Armed Forces and Society; Defence Economics and Management*.¹³¹

¹³¹ Vrd **International Society of Military Sciences**.
<<http://www.isofms.org/pagina/home.html>> (23.20.2012).

3.2. Militaarteadused Dewey detsimaalsüsteemi järgi

Näitena varasest katsest korrastada militaarteadusi ja selle alldistsipliine võib tuua Dewey detsimaal- ehk kümnendkohaga klassifitseerimissüsteemi (DDC)¹³². Melwil Dewey (1851–1931) lõi 1873. aastal teadusraamatukogude jaoks fondide klassifitseerimissüsteemi, mida on arendatud nüüdisajani.

Rahvusvaheliselt levinud DDC paigutab tänapäeval mõiste *militaarteadused* alla järgmised valdkonnad.

355.001 – Filosoofia ja teooria

355.006 – Organisatsioon

355.007 – Väljaõpe ja sellega seotud teemad

355.008 – Ajalugu ja selle taasesitamine, silmas pidades isikugruppe

355.009 – Ajalooline, geograafiline, isikutega seotud käsitlus

355.02-355.07 – Militaarteaduse põhiküsimused

355.1 – Militaarelu ja -tavad

355.2 – Sõjalised ressursid

355.3 – Relvajõudude organisatsioon ja personal

355.4 – Sõjalised operatsioonid

355.5 – Sõjaväeline väljaõpe

355.6 – Militaarhaldus

355.7 – Militaarrajatised

355.8 – Militaarseadmed ja -varustus (kaitsematerjalid)

4. Kokkuvõte

Militaarteaduste (*military sciences*) mõiste on alates 20. sajandi lõpust tõusnud rahvuslikes ja rahvusvahelistes hariduspoliitilistes aruteludes taas tugevamalt esile. Põhjustatuna ühise euroopaliku kõrgkooliruumi loomisest ja sellega seotud tsiviilse akadeemilise hariduse ümberstruktureerimisest kahe- või kolmeastmelise Bologna mudeli järgi, millest lähtudes lõppevad kõrgharidusastmed bakalaureuse-, magistri- ja doktorikraadiga, tuleb ka riikide kolmanda taseme militaarharidus nende põhimõtete järgi uuesti struktureerida.

Sealjuures muutub militaarteaduste mõiste ja selle mõtestamine rahvuslikul ja rahvusvahelisel tasandil üha olulisemaks. Kõnealune teadusdistsipliin on üldiselt defineeritav kui teadmise genereerimine ja avardamine rel-

¹³² DDC. <<http://www.ddc-deutsch.de>> (23.10.2012).

vajõudude rakendamisest ja missioonidel kasutamisest teadusliku uurimise ja vastava tunnetuse edasiandmine õpetamise kaudu, samuti institutsioonilise raami kujundamine, milles seda organiseeritakse ja sellega tegeletakse. Võitluse, konflikti, konflikti vältimise ja sõja (eriti sõja põhjuste) uurimine on militaarteaduste lähtepunkt ja oluline osa. Militaarteaduste raskuspunkti on siiski militaarjuhtimine. See on nimelt see distsipliin, milles haridusmonopol asub militaarvaldkonnas ning kus vastavate teadmiste rakendamine relvastatud konfliktides, rahvusvahelistes rahutagamisoperatsioonides, humanitaarmissioonides ja katastroofides on relvajõudude ellujäämise ja edu jaoks otsustava tähtsusega.

Lähtuvalt definitsioonist võib täheldada, et termin *militaarteadused* (sks *Militärwissenschaften*, ingl *military sciences*) leiab käsitletud riikides kasutamist sarnases kontekstis. Pärinedes ajalooliselt 19. sajandi militaarsest teooriast ja uurimustest, on see mõiste Nõukogude Liidus leninlik-marksistlikes teadusalades ideoloogiliselt ümber kujundatud. Saksamaal on mõiste olnud seetõttu pikka aega vaidlusobjektiks. Tänapäeval toetab kõnealune mõiste akadeemias ühest küljest militaarse väljaõppe eesmärke, teisalt on see ülemmõisteks, mis sisaldab tervet hulka teaduslikke osadistsiipline, mis esinevad seoses sõnadega *strateegia* ja *julgeolekupoliitika* või täiendosaga *militaar-*, näiteks militaarajalugu, militaarsotsioloogia, militaarpedagoogika, militaarpsühholoogia, militaarökoonoomia, militargeograafia või militaar-tehnika. Militaarteaduste üksikud alamdistsipliinid ei asetse sealjuures isoleerituna üksteise kõrval, vaid neid võib valdkondadesse ühendatud kujul interdistsiplinaarselt rakendada nii teadus- kui õppetöös. Uuritud riikidele on iseloomulik, et seal on tugevalt esindatud interdistsiplinaarne koondülevaade militaar- või sõjaajaloost koos julgeolekupoliitika, strateegia ja taktikaga, mida tihti tähistatakse nimetusega *war studies*.

Neid haridusasutusi, kes mõiste olemasolu eitasid kas siis ideoloogilisel põhjusel või seetõttu, et mõistele puuduvad sobivad keelelised vasted, uuriti siiski sellest küljest, kas nende õppekavades on olemas militaarteaduslikud distsipliinid. Tulemused on esitatud tabelis 2.

Viimaks näitab põgus pilguheit 2008. aastal asutatud teaduskoostöö ühingu International Society of Military Sciences, et militaarteaduste mõiste leiab ka riike ja rahvusi ületavat tunnustust. Ka Dewey detsimaalsüsteem kasutab tänapäeval terminit *militaarteadused* viitavana vastavale ülemmõistele. See rahvusvaheliselt levinud klassifikatsioonisüsteem on loodud teadusraamatukogude fondiliigituse tarbeks ning dokumenteerib nii mõiste aktsepteeritavust akadeemilises uurimistöös.

Tabel 2. Militaarteaduste mõiste käsitletud riikide võrdluses

Riik	Terminit <i>Militärwissenschaften/</i> <i>military science(s)</i> kasutatakse (<i>jah/ei</i> ja selgitus)	Militaarteaduste alla loetavad valdkonnad	Militaarteaduste valdkondade vastavus siinses uurimuses esitatud definiitsioonile
USA	Jah (<i>West Point; Reserve Officer Trainings Course</i> – ROTC kui tsiviilülikoolides raken- datav programm jms) Ei (<i>Officers Candidate School, National Defence University</i>) Jah (<i>United States Army Command and General Staff College, diplom Master of Military Arts and Science</i>)	<i>Foundations of Officership Intruduction to Leadership Leadership and Ethics Leadership and Management Army Tactics Command and Leadership logistics Philosophy Introduction to Strategy, War and Statecraft Instruments of Statecraft and Diplomacy Military Strategy Military History</i>	Vastab
Taani	Jah (kaitseakadeemia kui militaarteaduste keskus) Ei (militaarakadeemiate õppekavades ei ole selle mõistega tähistatud õppesisu)		militaarjuhtimine strateegia militaarjalugu militaarsed operatsioonid rahvusvaheline kaitse- ja julgeolekupoliitika militaarne õigusteadus
Saksa- maa	Ei (kasutusel SDV-s kuni 1990. aastani)		militaarjuhtimine ja -organisatsioon julgeolekupoliitika ja strateegia militaarsotsioloogia militaarpedagoogika õpetus relvajõudude väeliigilisest ja mitmeriigilisest rakendamisest militaarne õigusteadus

Riik	Terminid <i>Militärwissenschaften/</i> <i>military science(s)</i> kasutatakse (<i>jah/ei</i> ja selgitus)	Militaarteaduste alla loetavad valdkonnad	Militaarteaduste valdkondade vastavus siinses uurimuses esitatud definiitsioonile
Soome	Jah (militaarakadeemia lõpetamine <i>Master of</i> <i>Military Sciences</i> - kraadiga; ka <i>Doctor</i> <i>of Military Sciences</i>)	<i>Leadership</i> <i>Military Technology</i> <i>Military Pedagogy</i> <i>Military Sociology</i> <i>Military History</i> <i>Strategic and Defence</i> <i>Operation Art and Tactics</i>	Vastab
Prantsus- maa	Ei		militaarjuhtimine strateegia militaarjalugu sõjaajalugu militaargeograafia Euroopa julgeolekupoliitika
Suur- britannia	Ei (kuni ca 1960. aastani kasutusel olev <i>military</i> <i>art and sciences</i> asen- dati terminiga <i>war</i> <i>studies</i>)		<i>Military Leadership</i> <i>Officership</i> <i>Theories of War</i> <i>Manoeuvre Warfare</i> <i>Expeditionary</i> <i>Operations</i> <i>Insurgency and</i> <i>Counter-insurgency</i> <i>International Security</i> <i>European Security</i> <i>Law of Armed Conflict</i> <i>Regional Conflict and</i> <i>the Use of Military Power</i>
Madal- maad	Jah (teaduskonna tähistus <i>Militaire Weten-</i> <i>schappen</i> (militaar- teadused))	õpetus militaar- organisatsioonist militaarmajandus eetika ja filosoofia strateegia sõjapidamine julgeolekupoliitika militaarõigus militaar tehnika	Vastab

Riik	Terminit <i>Militärwissenschaften/ military science(s)</i> kasutatakse (<i>jah/ei</i> ja selgitus)	Militaarteaduste alla loetavad valdkonnad	Militaarteaduste valdkondade vastavus siinses uurimuses esitatud definitsioonile
Norra	Ei		militaarjuhtimine ja eetika konventsionaalne sõjapidamine ja strateegia rahvusvaheline kriisijuhtimine ja rahutagamisoperatsioonid militaar tehnika militaargeograafia militaarjalugu militaarne õigusteadus
Portugal	Jah (militaarakadeemia osakonna tähistus ingl keeles <i>Department of Military Sciences and Technology, Master of Military Sciences</i> -diplom)	sõjaväeline juhtimine strateegia militaar tehnika militaargeograafia militaarjalugu militaarne õigusteadus	Vastab
Venemaa	Jah	sõjakunsti teooria militaarstruktuuri (-organisatsiooni) teooria väljaõppe- ja kasvatusteooria militaarökonoomia teooria	Vastab
Šveits	Jah	militaarjalugu strateegilised uuringud militaarsotsioloogia militaarpedagoogika militaarökonoomia militaar tehnoloogia	Vastab
Hispaania	Ei		Vastab

Riik	Terminid <i>Militärwissenschaften/</i> <i>military science(s)</i> kasutatakse (<i>jah/ei</i> ja selgitus)	Militaartheaduste alla loetavad valdkonnad	Militaartheaduste valdkondade vastavus siinses uurimuses esitatud definiitsioonile
Ungari	Jah	sõjakunsti teooria militaarstruktuuri (-organisatsiooni) teooria väljaõppe- ja kasvatusteooria militaarökonoomia teooria (tagalateenistus, varustus)	Vastab
International Society of Military Sciences	Jah	<i>War Studies</i> <i>Military History</i> <i>Military Technology</i> <i>Command and Control,</i> <i>Leadership and Basic</i> <i>Competence</i> <i>Law and Ethics</i> <i>Security, Defence Policy</i> <i>and Strategy</i> <i>Armed Forces and Society</i>	Vastab
Dewey detsi- maal- süsteem (DDC)	Jah	filosoofia ja teooria organisatsioonid väljaõpe militaarjalugu militaartheaduse põhiküsimused militaarhaldus militaarelu ja -tavad sõjaväelised ressursid relvajõudude organisatsioon ja personal sõjalised operatsioonid sõjaväeline väljaõpe militaarseadmed ja varustus	Vastab

Kirjandus

- 2011 Annual Research Plan. 2010.** Faculty of Military Science, Netherlands Defence Academy, Breda.
- Army ROTC.** <<http://www.goarmy.com/rotc/high-school-students/four-year-scholarship.html>> (23.10.2012).
- Berufsoffizier.** <http://www.ethistory.ethz.ch/rueckblicke/departemente/dgess/weitere_seiten/0.10_berufsoffizier/popupfriendly> (23.10.2012).
- Bundesministerium der Verteidigung (Hrsg.) 2009.** Offizier des Heeres: entschieden gut – gut entschieden. Köln.
- Bundesministerium der Verteidigung 2012.** Wehrwissenschaftliche Forschung. Jahresbericht 2011. Innovative Verteidigungsforschung für ein zukunftsorientiertes Fähigkeitsprofil der deutschen Streitkräfte. Bonn.
- Class of 2013. Class profile.** <<http://www.usma.edu/classes/SitePages/2013.aspx>> (23.10.2012).
- DDC.** <<http://www.ddc-deutsch.de>> (23.10.2012).
- Fachspezifische Ordnung für das Masterstudium im Fach Military Studies.** <<http://www.uni-potsdam.de/ambek/ambek2006/6/Seite4.pdf>> (23.10.2012).
- Finnish National Defence University.** <http://www.canadian-universities.net/World_Universities/Finland-Finnish-National-Defence-University.html> (23.10.2012).
- Finnish National Defence University.** <<http://www.ndu.edu/colleges.cfm>> (23.10.2012).
- Finnish National Defence University.** <http://www.poulustusvoimat.fi/en/National_Defence_University/Front_Page/?urile=wcm%3Apath%3A/en%20poulustusvoimat.fi%20enNational%20Defence%20University/Front%20Page/> (23.10.2012).
- Fleming, Johann Friedrich 1726.** Der vollkommene Teutsche Soldat welcher die ganze Kriegs-Wissenschaft, insbesondere was bey der Infanterie vorkommt, vorträgt. Leipzig.
- Führungsakademie der Bundeswehr.** <http://www.fueakbw.de/inex.php?ShowParent=33&show_lang=de> (23.10.2012).
- Gratschjow, Pawel (Red.) 1994.** Voennaja enciklopedija v vos'mih tomah. T. 2, Moskau 1994. [vene keelest saksa keelde tõlkinud dr Martin Malek, LVak/IFK].
- Helmut-Schmidt-Universität. Universität der Bundeswehr Hamburg.** <<https://www.hsu-hh.de/hsu/index.php>> (23.10.2012).
- International Society of Military Sciences.** <<http://www.isofms.org/pagina/home.html>> (23.20.2012).
- Joint Services Command and Staff College.** <<http://www.da.mod.uk/colleges/jspsc>> (23.10.2012).
- Key Events in ROTC History.** <<http://www.wisegeek.com/what-are-the-key-events-in-rotc-history.htm>> (23.10.2012).
- Kings College London. Department of War Studies.** <<http://www.kcl.ac.uk/schools/sspp/ws>> (23.10.2012).

- Kings College London. War studies research mission statement.** <<http://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/warstudies/research/mission.aspx>> (23.10.2013).
- Krigsskolen.** <<http://www.krigsskolen.no/english/>> (23.10.2012).
- L'école spéciale militaire de Saint-Cyr.** <<http://www.st-cyr.terre.defense.gouv.fr/>> (23.10.2012).
- Landesverteidigungsakademie/Zentraldokumentation 2008.** <Wien>: LiDok Thesaurus (DADOK V), Wien.
- Linnebach, Karl** 1939. Die Wehrwissenschaften, ihr Begriff und ihr System. Berlin.
- Masterstudiengang Military Studies.** <http://www.militarystudies.de/index.php?ID_seite=2> (23.10.2012).
- Military Education.** <http://www.dtic.mil/doctrine/dod_dictionary/?zoom_query=military+science&zoom_sort=0&zoom_per_page=10&zoom_and=1> (23.10.2012).
- Military Science.** <http://en.wikipedia.org/wiki/Military_science> (23.10.2012).
- Mönch, Winfried** 2001. Entscheidungsschlacht „Invasion“ 1944? Prognosen und Diagnosen, Stuttgart.
- National Defence University. Academics: Colleges and Centres.** <<http://www.ndu.edu/Academics/Colleges-Centers>> (16.08.2016).
- National Defence University.** <http://www.ndu.edu/Portals/59/Documents/AA_Documents/AY13-14%20Annual%20Report%20-%20FINAL.pdf> (16.08.2016).
- National War College Academics.** <<http://www.ndu/nwc/academics/CoreCourses.cfm>> (23.10.2012).
- National War College Curriculum Development.** <<http://www.ndu.edu/nwc/facultystaff/CurriculumDevelopment.cfm>> (23.10.2012).
- National War College. Colleges and Schools.** <<http://www.ndu.edu/colleges.cfm>> (23.10.2012).
- Naval Postgraduate School.** <<http://www.nps.edu/>> (23.10.2012).
- Nederlandse Defensie Academie.** <http://www.defensie.nl/nlda/onerzoek_en_onderwijs> (23.10.2012).
- Neulinger-Holzer, Melanie** 2011. Umsetzung der Bologna-Kriterien in Österreich und der Schweiz. Univ. Dipl.-Arbeit. Wien.
- Officer Candidate School.** <<http://www.goarmy.com/ocs.html>> (23.10.2012).
- Offizieranwärterbataillon Munster.** <<http://www.deutschesheer.de/portal/a/ha!/ut/p/c4/04SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP315EyrpHK9jNTUoviMRL2UzNS84pLiktScHL38xKSSnNxSID1SL8g21ERAKnH0q8!/>> (23.10.2012).
- Offizierausbildung in Frankreich.** <<https://mil.bundeswehrkarriere.de/resource/MzEzNTM4MmUzMzMyMmUzMTM1MzMyZTM2MzEzMDMwMzAzMDMwMzAzMDY3NmY3MDczMzQ2YTZkNzQyMDIwMjAyMDIwBrosch%C3%BCre%20Ausb.Heer%20Frankreich%20Endfassung.pdf>> (23.10.2012).
- Offizierausbildung in Frankreich.** <https://mil.bundeswehrkarriere.de/portal/a/milkarriere!/ut/p/c4/Dci5DYAwDADAWVjA7unYAuickICVD91xkJgedN3hjr9Kg0_q3Cp1XHHzPLsHCudElhwkgAYZ7AM4aeov-6uCdjvYCrQYXzJ1UfBoY_QBr5u2pw!/> (23.10.2012).
- Offizierschule des Heeres.** <http://www.deutschesheer.de/portal/a/ha!/ut/p/c4/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP315EyrpHK9jNTUoviMRL2UzNS84pLiktScHL38tLSq4uSM0gy90qTUoIK9lMQioIR-QbajIgd4zekp/> (23.10.2012).

- Peischel, Wolfgang** 2002. Geistesgeschichtliche Grundlagen operativer Führung im deutschsprachigen Raum. – ÖMZ, 5. Heft, S. 547–560.
- Peischel, Wolfgang; Hollerer, Franz** 1999. „Militärwissenschaft“ als Antwort auf die neuen Anforderungen an das Rollenbild des Offiziers. – ÖMZ, 4. Heft, S. 439–450.
- Poten, Bernhard von** (Hrsg.) 1877. Handwörterbuch der gesamten Militärwissenschaften. Bielefeld.
- RMA Sandhurst.**
<http://www.army.mod.uk/training_education/training/17063.aspx> (23.10.2012).
- RMA Sandhurst.**
<http://www.army.mod.uk/training_education/training/17080.aspx> (23.10.2012).
- RMA Sandhurst.**
<http://www.army.mod.uk/training_education/training/17078.aspx> (23.10.2012).
- Royal Danish Defence College. Publications.** <<http://forsvaret.dk/FAK/eng/publications/Pages/default.aspx>> (23.10.2012).
- Schössler, Dietmar** 1992. Erkenntnisinteresse an Militärwissenschaft – allgemein und speziell (DDR) was bleibt? – Militärwissenschaft in der DDR (1949–1990): Ideengeschichtliche Grundlagen, Erkenntnisstand und kristische Wertung. Dresden, S. 6–13.
- Studienhandbøk for Stabs- og masterstudiet Forsvarets høgskole.** <<http://hogs-kolene.forsvaret.no/forsvarets-hogskole/studier/Documents/Sudieh%C3%A5ndbok%202011-2012.pdf>> (22.9.2011).
- Stupka, Andreas** 2010. Militär Kritisch Denken – wissenschaftsphilosophisch-theoretische Studien zu den Grundlagen der Militärwissenschaften. Univ. Dissertation. Wien.
- The Army University (U.S. Army).** <<http://armyu.army.mil/>> (16.08.2016).
- The Citadel.** <<http://www.citadel.edu/main/images/stories/acad-catalog-cadet/cadet0809/cadet-catalog-0809-u20090109.pdf>> (05.12.2010).
- The Royal College of Defence.** <<http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/WhatWeDo/TrainingandExercises/RCDC/Programme/Programme.htm>> (23.10.2012).
- United States Army Command and General Staff College.** <<http://usacac.army.mil/organizations/cace/cgsc>> (16.08.2016).
- Universität der Bundeswehr München.** <<http://www.unibw.de/startseite/>> (23.10.2012).
- West Point Admissions.**
<http://admissions.usma.edu/Prospectus/step_01.cfm> (23.10.2012).
- Österreichischer Wissenschaftsrat** 2011. Tertiäre Bildung und Ausbildung im Österreichischen Bundesheer: Analysen und Empfehlungen. Wien.
- West Point.** <<http://usma.edu/>> (23.10.2013).

Muu info

Aro, Olli, MA, MSocSc, Senior Planning Officer, Assistant to Research Director National Defence University, Helsinki, Finland. Info saadud e-kirja teel, 13.12.2010.

Böhme, Rainer, reservkol, *dr rer mil*, Dresdeni (SDV) militaarakadeemia ja NSVL kindralstaabiakadeemia lõpetaja (1984). Telefoni teel saadud info, 13.12.2010.

Keller, Jörg, kol-ltn, dotsent, Führungsakademie der BW, Hamburg. Info saadud e-kirja teel, 08.12.2010.

Lätsch, Daniel, brig-kin, ETH Zürich juures asuva MILAK direktor. Info saadud e-kirja teel, 12.12.2010.

Marques Lopez, Bruno, mjr, Academia Militar, Lissabon. Info saadud e-kirja teel, 21.12.2010.

MilWiss in Lehrplänen Dänemarks. Österreichische Botschaft Stockholm, Zl.: 0022-2271/VADNK/11, 17.1.2011.

Mitteilung VAESP: Spanien „Militärwissenschaften“. Sachanfrage Beantwortung. Zl: 053-2271/VAESP/11, 21.01.2011.

Orgill, Andrew, RMA Sandhurst. Info saadud e-kirja teel, 06.12.2010.

Pohl, Arpad, kol, prof, Zrinyi Miklos National Defence University. Info saadud e-kirja teel, 22.12.2010.

Skaug, Reidar, Dean, Army Military Academy, Oslo. Info saadud e-kirja teel, 13.12.2010.

Vos, Lisette, dr, Faculteit Militaire Wetenschappen, Nederlandse Defensie Academie. Info saadud e-kirja teel, 17.12.2010.

Kolonel ülemnõunik **ANDREAS THALHAMMER**, *mag. phil.*, MBA (haridusjuhtimine), Austria Riigikaitseakadeemia juures asuva inimesekeskse juhtimise ja kaitsepoliitika keskuse juhtivõppejõud ning teadur